

بنیاد برکت
ستاد اجرایی فرمان حضرت امام (ره)

آفتاب

آیین نامه فقرزدایی و توان افزایی برکت
« از طریق مشارکت جوامع محلی »

| چاپ دوم |

کمیته تحقیق و توسعه

مقام معظم رهبری (مدظله العالی):

« از تلاش موفق بنیاد برکت خرسند شدم و خدای متعال را
که به شما و دیگر دست‌اندرکاران توفیق خدمت به مردم
را عنایت فرموده سپاس گفتم. تلاش خود را با قوت و
همت بلند ادامه دهید و به کمک و پاداش الهی امیدوار
باشید. اینجانب به شما و همه‌ی خدمتگزاران دعا می‌کنم.»

۱۳۹۶/۰۹/۲۰

آفتاب

آیین نامه فقرزدایی و توان افزایی برکت
(از طریق مشارکت جوامع محلی)

بنیاد برکت
سازمان ایرانی فرمان حضرت امام (ره)

کمیته تحقیق و توسعه

عنوان و نام پدیدآور	آفتاب: آیین نامه فقرزدایی و توان افزایی برکت «از طریق مشارکت جوامع محلی»/ بنیاد برکت
مشخصات نشر	تهران: جهاد دانشگاهی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	۸۸ ص. مصور (رنگی)، جدول (رنگی).
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۱۷۲-۲۷-۸ :
وضعیت فهرست نویسی	فیپا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: بنیاد برکت -- آیین نامه ها
موضوع	: عمران روستایی -- ایران -- آیین نامه ها
موضوع	: Rural development -- Iran -- By-law
موضوع	: کمک های اقتصادی داخلی -- ایران -- مشارکت شهروندان
موضوع	: Economic assistance, Domestic -- Iran -- Citizen participation
موضوع	: ایران -- مناطق محروم
موضوع	: Iran -- *Deprived areas
شناسه افزوده	: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی
شناسه افزوده	: بنیاد برکت
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵ / ۱۷ / ۳۰۵۹ / KMH
رده بندی دیویی	: ۳۴۳ / ۵۵۰ / ۷۴۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۵۸۶۵۹۴

آفتاب

آیین نامه فقرزدایی و توان افزایی برکت «از طریق مشارکت جوامع محلی»

پدیدآور: بنیاد برکت

ناشر: جهاد دانشگاهی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی، ۱۴۰۱

گرافیک و صفحه آرایی: طراحان یگانه ترسیم

چاپ دوم: پاییز ۱۴۰۱

حق چاپ و نشر محفوظ است.

بنیاد برکت و پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

نشانی: تهران، میدان آرژانتین، خیابان خالد اسلامبولی (وزرا)، خیابان بیست و یکم، پلاک ۱۱، کمیته

تحقیق و توسعه بنیاد برکت،

تلفن: ۸۸۷۲۸۲۶۳ - دورنگار: ۸۸۷۱۸۳۱۹

نشانی پژوهشگاه: تهران، خیابان انقلاب اسلامی، خیابان ابوریحان، خیابان وحید نظری، شماره ۴۷

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۵

تلفن: ۲-۶۶۴۹۷۵۶۱ - دورنگار: ۲-۶۶۴۹۲۱۲۹

E-mail: info@ihss.ac.ir

www.ihss.ac.ir

۱	پیشگفتار
۵	مقدمه

بخش اول: مبانی نظری

۸	فصل اول: فقرزدایی و توسعه پایدار
۱۳	فصل دوم: توانمندسازی و فقرزدایی
۲۰	فصل سوم: جمع‌بندی مراحل توانمندسازی به عنوان رکن اصلی فقرزدایی

بخش دوم: آیین‌نامه فقرزدایی و توان‌افزایی برکت (از طریق مشارکت جوامع محلی)

۲۶	فصل اول: تعاریف، اهداف و راهبردها
۲۹	فصل دوم: معیارهای مکان‌گزینی و دامنه مکانی مداخله
۳۰	فصل سوم: مراحل اصلی اجرا
۳۷	فصل چهارم: جلب همکاری ذینفعان و ارتقای سطح مشارکت
۳۷	فصل پنجم: مستندسازی فرایندها و دستاوردها و گزارش‌دهی
۳۸	فصل ششم: نظارت بر اجرای آیین‌نامه و مسئولیت‌ها
۳۹	فصل هفتم: توسعه و تصویب آیین‌نامه

بخش سوم: پیوست‌ها

- کاربرگ شماره یک (فرم درخواست استفاده از تسهیلات اشتغال‌زایی بنیاد برکت) ۴۱
- کاربرگ شماره دو (فرم ارزیابی کسب‌وکار) ۴۷
- کاربرگ شماره سه (فرم تأیید هزینه کرد تسهیلات مرحله اول کسب‌وکار خانوادگی و واحدهای تولیدی خرد) ۴۹
- کاربرگ شماره چهار (چک لیست نظارت بر طرح‌های کارگاهی (خرد و کوچک)) ۵۱

- منابع ۵۳

«باسمه تعالی»

پیشگفتار

موضوع تأسیس بنیاد برکت به فرموده مقام معظم رهبری «مدظله العالی» باز می‌گردد که فرمودند «من در ذهنم حل مشکلات محرومین بوده است. مثلاً مشکلات ۱۰۰۰ روستا را کاملاً حل کنید. چقدر خوب است ۱۰۰۰ نقطه آباد شود و یا ۱۰۰۰ مدرسه در کشور ساخته شود». این رهنمود دوراندیشانه، مبنای شکل‌گیری بنیاد برکت و شروع جدی اقدام برای محرومیت‌زدایی از رهگذر فعالیت‌های توانمندسازی اقتصادی - اجتماعی در ستاد اجرایی فرمان حضرت امام(ره) شد و این بنیاد در طی سال‌ها فعالیت خود، رفع ریشه‌ای محرومیت در اقصی نقاط ایران اسلامی را دغدغه اصلی خود قرار داده است.

برای رسیدن به این هدف، بنیاد برکت در ابتدا توسعه کارآفرینی و توانمندسازی اقتصادی را مبنای عمل قرار داده و در مسیری حمایتی و بواسطه مشارکت اقتصادی با کارآفرینان و سرمایه‌گذاران بخش خصوصی، زمینه فعالیت اقتصادی در راستای توسعه منطقه‌ای، افزایش میزان اشتغال و بهبود معیشت مردم در مناطق مختلف کشور را فراهم آورده است. بدین ترتیب، طرح‌ها و پروژه‌های توانمندسازی اقتصادی با بهره‌گیری از امکانات و تسهیلات بانکی و ارائه مشاوره‌های فنی در کشور، بویژه مناطق محروم، اجرایی می‌شود که خود گامی مهم در راستای ایجاد اشتغال به شمار می‌آید. در این روش، سازوکار ارتباط بنیاد برکت با کارآفرینان و فعالان اقتصادی، اعتماد متقابل بوده و بازتولید سرمایه اجتماعی، یکی از اهداف اصلی در این مشارکت است.

در ادامه مسیر و با ایجاد کمیته تحقیق توسعه در بنیاد برکت و تقویت این هسته فکری، توسعه روش‌های فقرزدایی متناسب با ویژگی‌ها و قابلیت‌های محیطی، به شیوه‌ای نظام‌مند مورد تأکید قرار گرفته است و کمیته در چارچوب مأموریت شناسایی، انتخاب و معرفی روش‌های روزآمد، کارا و اثربخش برای توانمندسازی و محرومیت‌زدایی، راهبرد توانمندسازی اجتماعی - اقتصادی و ایجاد کسب و کار پایدار مبتنی بر مزیت‌های منطقه‌ای را مورد توجه قرار داده است. بر مبنای این راهبرد، تدوین راه‌کارهای نوآورانه به منظور جلب مشارکت فراگیر مردم جامعه محلی و توان‌افزایی آنان به منظور ایجاد زمینه توسعه پایدار و ارتقای سطح رفاه مردم در مناطق هدف در اولویت کار کمیته قرار گرفته است.

نتیجه این تمرکز، طراحی الگوهای مختلف برای فقرزدایی و محرومیت‌زدایی بر مبنای تعریف و اجرای سلسله مطالعات پژوهشی و میدانی، بررسی هدفمند تجربیات گوناگون ملی و بین‌المللی در حوزه محرومیت‌زدایی و توسعه پایدار مناطق محروم، شناسایی ویژگی‌ها، قابلیت‌ها و محدودیت‌های مناطق مختلف کشور بوده است. کمیته تحقیق و توسعه، در هر یک از الگوها و روش‌های تدوینی علاوه بر ترسیم مسیر، به نحوه سازماندهی و چگونگی مشارکت سایر بخش‌ها اعم از بخش عمومی، خصوصی، سازمان‌های مردم‌نهاد، تعریف نقش هر یک از ذی‌نفعان، تکمیل زنجیره تأمین هر فعالیت و نقش مردم جامعه محلی توجه ویژه می‌نماید.

در این راستا «آیین نامه فقرزدایی و توان‌افزایی برکت - آفتاب» که در قالب کتاب پیش‌رو معرفی می‌شود یکی از الگوهای مورد عمل بنیاد است که با هدف کمک به تسریع فرآیند فقرزدایی از طریق توانمندسازی جوامع محلی مبتنی بر بهره‌گیری از رویکرد مشارکتی و اقدام اجتماعی به جای تصدی‌گری، تدوین شده است.

تحت‌گستره «آفتاب»، پیش از تعیین ظرفیت‌های محلی برای انجام و توسعه کسب و کار، فرایند توانمندسازی آغاز می‌شود تا مردم جامعه محلی بتوانند به صورت فعال در تصمیم‌گیری‌ها و پذیرش مسئولیت، ایفای نقش نمایند. بی‌تردید بنیاد برکت بر این باور است که غلبه بر فقر و محرومیت، نیازمند آن است که مردم، خود از توانمندی لازم برای شناخت فرصت‌ها و محدودیت‌های محیطی برخوردار گردیده و مهارت و دانش زندگی در شرایط محیطی را کسب نمایند.

«آفتاب» مجموعه‌ای متشکل از مبنای فکری، دستورالعمل‌های اجرایی، رویه‌های زیرساختی و نظام مدیریتی با رویکردی مبتنی بر مشارکت جوامع محلی است. بر اساس «آفتاب» بنیاد برکت از طریق ایفای نقش تسهیل‌گری خود و با مشارکت مردم جوامع محلی به شناسایی ظرفیت‌های توسعه‌ای و بسیج منابع می‌پردازد و مردم را در فرایندهای آموزشی، تصمیم‌گیری مشارکتی، خوداتکایی، ایجاد و توسعه کسب و کار، ارتقای سطح همبستگی اجتماعی و رشد جمعی همراهی می‌کند.

در کنار دو الگوی ذکر شده، بنیاد برکت الگوی دیگری را با توجه به شرایط و ویژگی‌های مناطق مختلف کشور با تمرکز بر سطحی گسترده‌تر تدوین کرده است. این الگو تحت عنوان «آیین نامه سرمایه‌گذاری مردمی و اشتغال نیروی انسانی - آسمان» به دنبال ایجاد رشد فراگیر در مناطق محروم و توسعه کسب و کار و اشتغال، تحت رویکرد اصلی معیشت پایدار است. «آسمان» راهی برای ایجاد پیوند میان سرمایه اجتماعی و اقتصادی در یک جامعه با تمام فرصت‌ها و محدودیت‌های دنیای واقعی

است که میان توانمندی جامعه و بازارهای محلی، پلی از جنس مشارکت، توسعه اجتماعی و اقتصادی می‌زند و زمینه تقویت چرخه عرضه و تقاضا را به عنوان زیربنای درآمدزایی و اشتغال، در سطحی نظیر یک شهرستان فراهم می‌آورد. این الگو که اجرای آن به صورت محدود در مرحله انجام است به زودی در قالب کتابی با عنوان «آیین نامه سرمایه‌گذاری مردمی و اشتغال نیروی انسانی - آسمان» چاپ و منتشر می‌شود تا در سطحی وسیع، مبنای فعالیت‌های اجرایی مربوط به توانمندسازی و ارتقاء سطح معیشت و رفاه افراد کم درآمد جوامع محروم، احیای کسب و کارهای خانگی و کوچک از طریق ایجاد صندوق‌های توسعه‌ای و افزایش سطح خود اتکایی مردم در مقیاس شهرستان قرار گیرد. امید است با استفاده از الگوی نوین «آفتاب» که اینک به حول و قوه الهی نشانه‌های پیاده‌سازی و راه اندازی آن در چندین منطقه محروم کشور به منصفه ظهور رسیده، زمینه‌های تعمیر و تسری آن در سایر مناطق محروم کشور بیش از پیش فراهم گردد و رضوان الهی، عنایت حضرت ولی عصر «عجل الله فرجه الشریف و خشنودی مقام معظم رهبری «مدظله العالی» را به دنبال داشته باشد.

ومن الله التوفیق

محمد مخبر

رئیس ستاد اجرایی فرمان حضرت امام (ره)

مقدمه

تجارب حاصله و مطالعات انجام شده در دهه‌های اخیر به خوبی نشان داده است که بهره‌گیری از الگوهایی که شرایط زمانی و مکانی توسعه را در نظر نمی‌گیرند و با رویکردی از بالا به پایین و بدون توجه به شرایط اجتماعی - اقتصادی جوامع انسانی، تصمیم‌گیری و اجرا می‌شوند، نه تنها رشد و توسعه به ارمغان نمی‌آورند که منجر به از دست رفتن فرصت‌ها و از بین رفتن منابع مالی و انسانی نیز می‌شوند. به این ترتیب، چنین الگوهایی، به دلیل نادیده گرفتن نقش مردم و جوامع محلی در تصمیم‌گیری‌ها، معمولاً با مشکلات زیادی مواجه می‌شوند که هم از نظر اقتصادی پرهزینه‌اند و هم از نظر اجتماعی ناپایدار و غالباً حتی به هدف‌های از پیش تعیین شده خود نیز نمی‌رسند.

در مقابل، الگوهای توسعه اقتصادی - اجتماعی جامعه محور قرار دارند که ضمن توانمندسازی مردم، زمینه مشارکت فعال آنان را در برنامه‌های توسعه فراهم می‌کنند. مسئولیت‌پذیری اجتماعی آحاد مردم و مشارکت سازمان‌های مردم نهاد، شاکله اصلی این رویکرد است. چنین رویکردی منجر به شکل‌گیری گروه‌های مردمی سازمان یافته‌ای می‌شود که ضمن برخورداری از ظرفیت نوآوری، دارای مهارت‌های لازم برای حل مسائل متعدد اقتصادی - اجتماعی می‌باشند. و اساساً همین ویژگی‌ها، مزیت نسبی آن‌ها در پیشبرد توسعه در سطح جامعه محلی به شمار می‌آید. در راستای همین رویکرد، بنیاد برکت اقدام به تهیه و تدوین دستورالعمل‌هایی با عنوان «آیین‌نامه فقرزدایی و توان‌افزایی برکت» (آفتاب) و دستورالعمل اجرایی «حمایت از طرح‌های کارگاهی و بنگاه‌های کوچک و متوسط» کرد که در تاریخ‌های ۱۳۹۴/۶/۲۹ و ۱۴۰۰/۱۱/۱۰ به تصویب هیأت مدیره بنیاد برکت رسیده است. مکتوب حاضر، ماحصل تلفیق و ویرایش دو دستورالعمل فوق‌الذکر است که با هدف یکپارچه سازی دستورالعمل‌ها و بهبود و کارآمد ساختن اجرای آن‌ها صورت گرفته است. امیدواریم تلاش انجام شده، به عنوان گامی موثر، منجر به فراهم سازی بستری مناسب در راستای تسهیل، تسریع و ارتقای فعالیت‌های اشتغال‌زایی بنیادبرکت و در نهایت توسعه جوامع محلی گردد.

کمیته تحقیق و توسعه بنیاد برکت

بخش اول: مبانی نظری

فصل ۱- فقرزدایی و توسعه پایدار

مفهوم شناسی فقر

یکی از چالش‌های اصلی اقتصادی- اجتماعی معاصر، بویژه در کشورهای در حال توسعه، چالش و مسأله فقر است و سایر مسائل اقتصادی- اجتماعی حل خواهند شد اگر معضل فقر برطرف شود. بنابراین، فقر یک دغدغه جهانی است که هم کشورهای توسعه یافته و هم کشورهای در حال توسعه را تحت تأثیر قرار داده است اما در کشورهای در حال توسعه بیشتر احساس می‌شود؛ چرا که فقر در این کشورها در یک چرخه باطل قرار گرفته است و شکستن این چرخه امری بسیار دشوار است. این گزاره را ایسلام (۲۰۰۴) به خوبی تبیین کرده است.

به زعم ایسلام، اگر قرار باشد به مشکلی که هم برای رهبران توسعه (در سطوح ملی و فراملی) و هم برای سیاست‌گذاران چالش ایجاد کرده است اشاره نمود؛ آن مشکل، تداوم خیره کننده فقر در بسیاری از بخش‌های جهان است. فقر تنها به کشورهای واقع در شرق و جنوب شرق آسیا که در عمل نیز به موفقیت‌هایی در زمینه کاهش فقر دست یافته‌اند؛ محدود نمی‌شود. هر چند آن دستاوردها نیز در طول بحران اقتصادی اواخر دهه ۱۹۹۰ ماهیتی شکننده داشته‌اند (Islam, 2004). در این رابطه عثمانی بر مبنای مشاهدات خود، به این موضوع اشاره می‌کند که در گذشته رشد درآمد ملی یکی از اهداف صریح توسعه اقتصادی بود. اما امروز، کاهش فقر به عنوان هدفی صریح پذیرفته شده است (Osmani, 2003).

نظریه پردازان تعاریف متنوعی از فقر ارائه داده‌اند. به طور کلی فقر فارغ از سطح و درجه، یک پدیده چند وجهی است و فقیر کسی است که قادر به کسب درآمد کافی، پیدا کردن شغل ثابت، مراقبت از خویش و حفظ سلامت خود نیست (Osinubi, 2003). همچنین معمولاً فقرا از آموزش کافی برای رفع نیازهای اولیه خود برخوردار نیستند.

در رابطه با مفهوم فقر، از میان تمامی تعاریف ارائه شده، تعریف بانک جهانی (۲۰۱۱) مناسب‌تر به نظر می‌رسد. وایزر^۱ به استناد بانک جهانی در سال ۲۰۱۱ فقر را چنین تعریف می‌کند: محرومیت در رفاه و سایر ابعاد مرتبط نظیر درآمد پایین و ناتوانی در

به دست آوردن کالاها و خدمات اساسی که برای زندگی با عزت، نیاز است. همچنین فقر مبین سطح پایین سلامتی و آموزش، دسترسی کم به آب سالم و بهداشت، امنیت فیزیکی ناکافی و ظرفیت و فرصت محدود برای زندگی بهتر است (Weiser, 2011). مقبولیت این تعریف به سه دلیل باز می‌گردد. ۱) تصویری از ماهیت چند بعدی فقر ارائه می‌دهد. ۲) پیامدهای فقر را با قابلیت اندازه‌گیری، نمایان می‌سازد. ۳) بر فقدان یا مکفی نبودن درآمد به عنوان عامل اساسی فقر، تأکید می‌کند. بنابراین، در حالیکه ابعاد مختلف فقر بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند، به نظر می‌رسد درآمد ریشه‌ای‌ترین عامل میان این ابعاد است و به همین دلیل کارآفرینی و کسب و کارهای کوچک بواسطه توجه ویژه‌ای که به ظرفیت درآمدزایی دارند؛ اهمیت می‌یابند. بر این اساس فقرزدایی را می‌توان تابعی از رشد اقتصادی، توزیع درآمد و تغییرات توزیع درآمد فرض کرد. بر پایه تعریف، نظریه‌های مرتبط با فقر به شیوه‌هایی متفاوت دسته‌بندی شده‌اند (برای مثال، مقایسه آثار بلاک^۲؛ گلد اسمیت و بلاکلی^۳؛ جنینگز و کوشنیک^۴؛ راجرز^۵؛ شیلر^۶؛ شاو^۷). تقریباً تمامی نظریه‌پردازان، میان نظریه‌هایی که علت فقر را به کمبودهای فردی نسبت می‌دهند (محافظه کاران) با نظریه‌هایی که فقر را ناشی از یک پدیده اجتماعی می‌دانند (لیبرال‌ها یا مترقیان)؛ تمایز قایل می‌شوند. ریان این دوگانگی را به صورت «سرزنش قربانی» (Ryan, 1976)؛ گلد اسمیت و بلاکلی فقر به عنوان یک آسیب یا حادثه را متفاوت از فقر به عنوان یک ساختار، می‌دانند (Goldsmith and Blakely, 1992). شیلر، فقر را به صورت شخصیت ناقص و فرصت محدود توصیف می‌کند (Schiller, 1989). جنینگز، پس از بررسی مفاهیم مربوط به فقر با تمرکز بر فرد در مقابل جامعه، بر پویایی سیاسی و نژادی تأکید می‌کند (Jennings and Kushnick, 1999). به عقیده رنک، تمرکز بر ویژگی‌های فردی به عنوان ریشه فقر، نابجا و گمراه کننده است و ریشه اصلی فقر به ضعف ساختاری وضعیت اقتصادی، سیاسی و اجتماعی جامعه باز می‌گردد (Rank, 2004). بدین ترتیب می‌توان چنین نتیجه گرفت از آنجا که نظریه‌های فقر متفاوت و متنوع هستند؛ هر یک زمینه تدوین راهبرد مداخله ویژه‌ای را فراهم می‌آورند. در همین راستا راهبردهای متنوعی برای توسعه جوامع تدوین شده است تا نیازهای افراد و گروه‌های کمتر برخوردار را که معمولاً در شرایط فقر به سر می‌برند؛ مرتفع سازند. در این میان هر چند کمک به تمامی جوامع، از اهداف تسهیل‌گران و توسعه‌دهندگان جوامع است اما گرایش عمومی در سطح فردی، کمک به افرادی است که برای رفع نیازهای شخصی، به منابع

۲) Blank, 2003

۳) Goldsmith and Blakely, 1992

۴) Jennings and Kushnick, 1999

۵) Rodgers, 2000

۶) Schiller, 1989

۷) Shaw, 1996

کافی دسترسی ندارند و یا در سطح گروهی، کمک به جوامعی است که جمعیت قابل توجهی از آن گروه‌ها نیازمند یاری و حمایت هستند. در این رابطه، روستایی یا شهری بودن، اقلیت قومی و یا حتی مذهبی بودن مورد توجه نبوده و آنچه اهمیت دارد توان‌افزایی افراد، گروه‌ها و جوامعی است که در مسیر رشد و توسعه، نادیده گرفته شده‌اند (Bradshaw, 2005).

فقرزدایی و توسعه پایدار

منشاء تعریف توسعه پایدار را می‌توان به اقدامات انجام شده در دهه ۷۰ یعنی کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه^۱ در سال ۱۹۸۷ نسبت داد؛ چرا که این اصطلاح در آن کمیسیون ابداع و طرح گردید. در آن کمیسیون، توسعه به عنوان رفع نیازهای جاری، بدون در خطر انداختن ظرفیت‌های آینده برای رفع نیازهای آتی تعریف شد (Le Blanc et al., 2012). یکی از مراجع تعریف توسعه پایدار، یونسکو است که اجلاسی تحت عنوان «اجلاس زمین» در ریو دوژانیرو در سال ۱۹۹۲ با توافق جمعی کشورهای عضو، برگزار نمود. هدف این اجلاس، استقرار فرایند توسعه به عنوان گامی در راستای تحقق اهداف توسعه پایدار (SDGs) بود که ابزاری مفید برای پیگیری مستمر و انجام مجموعه‌ای از اقدامات منسجم در راستای توسعه پایدار به شمار می‌آید (United Nations 2012; Le Blanc et al., 2012). در ادامه و به منظور پایان دادن به فقر، ۱۹۱ عضو سازمان ملل، سند اهداف توسعه هزاره سوم (MDGs) را در سال ۲۰۰۰ امضا کردند. اولین هدف از این سند، از بین بردن فقر شدید و گرسنگی به عنوان بزرگ‌ترین چالش جامعه جهانی است.

بنابراین، از آنجا که فقرزدایی از موضوعات مورد توجه اکثر کشورها بویژه کشورهای در حال توسعه است؛ متخصصان توسعه به صورت مستمر در پی شناسایی مؤثرترین ابزارها برای کمک به فقرا هستند. در این راستا بر این نکته توافق جمعی وجود دارد که رشد اقتصادی شرط لازم و نه کافی برای فقرزدایی است (World Bank 1990, 1997; Coady, 2004). مباحث نظری در مورد بهره‌مند شدن فقرا به صورت سنتی برگرفته از دو مکتب فکری است. یک گروه بر این عقیده هستند که بهترین راه ممکن برای هر نوع مداخله فقرزدایی، شناسایی نیازمندان و سپس هدایت منابع به سمت آن‌هاست. دیدگاه

۱) World Commission on Environment and Development. (WCED or "Brundtland Commission").

مخالف، برنامه‌های جهانی‌ای را که صرف نظر از سطح فقر، قابل تعمیم به همگان است؛ ترجیح می‌دهد. البته این گروه اجرای برنامه‌ها را تا زمانی که فقر ریشه کن شود، ضروری می‌دانند (Besley and Kanbur 1991; Weiss 2005).

لازم به توجه است که به مرور زمان برنامه‌های جهانی به مداخلات هدفمند گرایش پیدا کرده است (World Bank 1990, 1997; Besley and Kanbur, 1991). امروز، نیاز به هدف‌گذاری به یک خرد جمعی تبدیل شده و مداخلات هدف‌گذاری شده ضد فقر، متغیری اساسی در هر راهبرد فقرزدایی به شمار می‌آید (Binswanger-Mkhize et al., 2010).

هدف‌گذاری مستلزم بکاگیری ابزارهایی برای شناسایی فقرا از میان جمعیت است (Weiss, 2005) و اقدامات هدفمند به دنبال کسب حداکثر «کارایی» (یعنی نسبت مزایا و نتایج دریافتی به آنچه هدف‌گذاری شده بود) هستند و عدم کارایی به منزله توفیق کم در اجرای برنامه‌های ضد فقر، عدم تحقق اهداف و هدر دادن منابع به دلیل ارائه خدمات مالی به افراد غیر فقیر است.

در میان روش‌های متنوعی که برای شناسایی فقرا وجود دارد بر روش‌ها و فنون جامعه محور تأکید ویژه‌ای شده و جامعه هدف زیرمجموعه مشارکت جامعه محلی در نظر گرفته می‌شود. یعنی مفهومی گسترده که بر نقش‌آفرینی اعضای جامعه در فرایند تصمیم‌گیری دلالت دارد. مروری بر برنامه‌های فقرزدایی بیانگر آن است که در کشورهای در حال توسعه، تمرکز بر جامعه محلی، اهمیت دارد و یک اصل در راهبرد فقرزدایی به شمار می‌آید (Binswanger-Mkhize et al., 2010).

سازمان ملل متحد در سال ۱۹۵۶ رویکرد توسعه جامعه محور را به عنوان فرایندی معرفی کرد که بواسطه آن تلاش مردم با قدرت مقامات دولتی یکی می‌شود و در نتیجه هم بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حاصل می‌گردد و هم با یکپارچه‌سازی جوامع، آن گروه‌ها قادر به مشارکت در پیشرفت ملی می‌شوند (Anietem and Abiodun, 2016).

به زعم منصوری و روا^۹ (۲۰۰۴) «توسعه مبتنی بر جامعه»^{۱۰} بمانند چتری برای پروژه‌هایی است که ذینفعان در طراحی و مدیریت آن پروژه‌ها نقش فعال دارند و در «توسعه جامعه محور»^{۱۱} به پروژه‌های جامعه محوری اشاره می‌شود که در هر یک، جوامع کنترل مستقیم بر تصمیمات کلیدی پروژه دارند. انتظار می‌رود این نوع مشارکت جامعه محلی در کارایی، پاسخ‌گویی و شفافیت سیاست‌های فقرزدایی بواسطه استفاده از اطلاعات و منابع محلی و پرورش حس مالکیت، مؤثر باشد (Bardhan, 2002). با این حال همانطور که باردهان و موخرجی^{۱۲} بیان می‌کنند ممکن است چنین طرح‌هایی از جانب نخبگان محلی آسیب ببینند.

۹) Mansuri and Rao

۱۰) Community based development

۱۱) Community driven development

۱۲) Bardhan and Mookherjee (2000 , 2005)

در این رابطه باید در نظر داشت روش‌های مشارکت با جوامع محلی ذیل راهبردهای فقرزدایی جامعه محور، متنوع است. زیرا هر جامعه، ویژگی‌های منحصر به خود را در زمینه چالش فقر دارد. در بعضی از جوامع، روش مناسب، تمرکز بر مشارکت و ایجاد روابط میان اعضای جامعه به صورت هدفمند است. در برخی دیگر، کار با دولت محلی و همکاری در تنظیم برنامه‌ها اهمیت دارد و در بعضی دیگر از جوامع، ارتباط مستقیم با گروه‌های کوچک و خانواده‌ها، مؤثرتر است (Coady, Grosh and Hoddinott, 2004).

مجموعه مطالعات ناظر بر این موضوع، مشارکت فعال را به عملکرد موفق و مبتنی بر اجرای مطلوب برنامه، پیوند می‌زد. هر چند بر اساس شواهد تجربی، به طور دقیق نمی‌توان اظهار داشت که پروژه‌های مبتنی بر مشارکت جامعه محلی تا چه اندازه بر کاهش فقر مؤثر هستند، اما به طور مشخص در یک محیط سازمان‌یافته، اثرات مثبتی به دنبال دارند (Mansuri and Rao, 2004). پژوهشگران متعددی به تحلیل رابطه میان مشارکت جامعه محلی در پروژه‌ها و برنامه‌ها با فقر زدایی پرداخته‌اند و اکثر آنان به طور قاطع رابطه مثبت میان این دو موضوع را تأیید کرده‌اند (Anietem and Abiodun, 2016). همچنین بسیاری از نهادهای تسهیل‌گر و سازمان‌های خیریه، مشارکت جامعه محلی را پیش‌نیاز برای پذیرش پروژه‌های فقرزدایی می‌دانند (Conning and Kevane, 2002). مستندات و نیز مطالعات موردی انجام شده، بیانگر وابستگی نوع برنامه جامعه محور با ویژگی‌های محلی و توانمندی و ظرفیت‌های محلی است. بنابراین هر یک از این نوع برنامه‌ها باید با توجه به مختصات محلی طراحی شوند و قابلیت تعمیم هر برنامه صرفاً به ویژگی‌های شرایط تجربه شده بستگی دارد (Coady et al., 2004). بدین ترتیب موفقیت برنامه‌های ضد فقر بواسطه صحت رویکرد هدف‌گذاری در هر جامعه هدف، سنجیده می‌شود.

در این راستا از آنجا که فقر یکی از مشکلات فراگیر جامعه روستایی است؛ در توسعه پایدار، توسعه روستایی اهمیت قابل توجهی دارد. چرا که به طور کلی اکثریت جمعیت فقیر در مناطق روستایی ساکن هستند (Dercon, 2009). بر اساس برآوردها، حدود ۷۶ درصد جمعیت فقیر کشورهای در حال توسعه در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. این امر در حالی است که جمعیت روستایی حدود ۵۸ درصد از کل جمعیت است (Janvry et al., 2002; Giovannucci et al., 2012).

فصل ۲- توانمندسازی و فقرزدایی

نقش توانمندسازی در فقرزدایی

توسعه پایدار جامعه مشتمل بر راهبردها، مداخلات و فعالیت‌های هماهنگ شده در سطح جامعه با هدف ایجاد توسعه اجتماعی و اقتصادی است (Idode, 1989; Akpomuvie, 2010). برنامه‌ریزان توسعه برای چندین دهه، رویکردهای مختلفی را مورد توجه قرار داده‌اند. روش‌هایی که در ماهیت برگرفته از رویکردی بالا به پایین بوده و در نهایت، خیرین، تسهیل‌گران و مقامات مرکزی بر کل فرایند حاکم هستند. این مدل غیر مشارکتی، هنوز به نتایج بهینه خود نرسیده است (Chebil and Haqu, 2003). به عقیده چبیل و هاگ، رویکرد از بالا به پایین مبتنی بر این فرض است که فقرا به طور یقین از مقوله رشد اقتصادی، منفعت می‌برند. در مقابل بر اساس رویکردهای پایین به بالا و دو طرفه، فرض بر آن است که یک برنامه توسعه با هدف کاهش فقر، ضمن آن که باید به نفع فقرا و پایدار باشد در عین حال، باید قادر به توانمندسازی فقرا نیز باشد (Livingstone, 2003; Naryan, 2002; Chebil and Haqu, 2003). تمام این ویژگی‌ها آن چیزی است که رویکرد توسعه جامعه محور، بر آن نهاده شده است.

توانمندسازی و پیوستگی اجتماعی

فقیر ماندن در دنیای امروز نتیجه یک روند تاریخی است که مردم فقیر را از چرخه اقتصاد سیاسی دور نگه داشته است. در این شرایط، افراد و یا گروه‌ها از تمام و یا بخشی از فرایند تصمیم‌گیری دور بوده و مشارکتی در آن ندارند که این موضوع بیانگر پیوستگی ضعیف فضای اجتماعی است. پیوستگی نامطلوب اجتماعی، عبارتی ناآشنا در حوزه محرومیت اجتماعی است اما به خوبی این نکته را روشن می‌کند که

پیوستگی اجتماعی تنها به حضور مردم در جامعه ختم نمی‌شود؛ چرا که آنها در جامعه حضور دارند اما در شرایط نامطلوبی که بیانگر عدم مشارکت مردم در فرایندهای تصمیم‌گیری است. این اصطلاح به تغییر نظام‌مند آرایش‌های قدرت اشاره دارد که فقرا و محرومین را به حاشیه رانده و یا در وضعیت فرمانبری نگه می‌دارد (Hickey and Du Toit, 2007). بنابراین در رویکرد توانمندسازی، به عنوان مسیری برای رهایی از فقر، محدودیت حاکم بر افراد فقیر، محصول روابط قدرت نابرابر در نظر گرفته می‌شود (Mosse, 2007).

در تعریف متعارف از توانمندسازی، بر درگیر کردن مردم در فرایند تصمیم‌گیری تمرکز می‌شود. در شرایط طبیعی، عموم مردم باید به ساختارهای سیاسی و فرایندهای تصمیم‌گیری در حوزه‌های سیاسی و اقتصادی در چارچوب قوانین، دسترسی داشته باشند. رولندز بر این عقیده است که توانمندسازی مقوله‌ای فراتر از ایجاد دسترسی ساده به فرایند تصمیم‌گیری بوده و دربرگیرنده فرایندهایی است که مردم را به این حد از توانایی می‌رساند که می‌توانند و مجاز به فعالیت در فضای تصمیم‌گیری هستند (Rowlands, 1995). مک رایتز توانمندسازی را فرایندی تعریف می‌کند که بواسطه آن مردم، سازمان‌ها و گروههایی که ناتوان هستند (الف) به پویایی قدرت در کار و زندگی آگاه می‌شوند؛ (ب) مهارت‌ها و ظرفیت‌های دستیابی به برخی از کنترل‌های منطقی بر زندگی فردی را توسعه می‌دهند؛ (ج) این کنترل بدون نقض حقوق دیگران تمرین و اعمال می‌شود؛ (د) توانمندسازی دیگران در جامعه حمایت می‌شود (McWhirter, 1991).

جدول شماره ۱- معانی ابعاد مختلف قدرت

توصیف	انواع روابط قدرت
تغییر در منابع و قدرت تغییر محدودیت‌ها	قدرت توانایی نفوذ و وادار کردن دیگران (قدرت از بالا)
توسعه ظرفیت فردی و فرصت‌های دسترسی	قدرت سازماندهی و تغییر سلسله مراتب موجود
افزایش همبستگی برای تغییر مفروضات اساسی (پیش‌فرض‌ها)	قدرت برگرفته از اقدام جمعی
ارتقای سطح آگاهی و تمایل به تغییر	قدرت درونی (آگاهی فردی ارتقا یافته)

منبع: Rowlands, 1997

توانمندسازی، فرایند یا پیامد

بسیاری از محققان و اندیشمندان اجتماعی، توانمندسازی را هم فرایند می‌دانند و هم نتیجه و پیامد. برخی دیگر که نگاهی ابزاری به توانمندسازی دارند؛ بر اهمیت فرایندی آن تأکید می‌کنند. از طرفی دیگر، کسانی که رویکرد تحولی دارند بر این پرسش تأکید می‌کنند که چگونه مشارکت، به تنهایی و بدون توجه به پیامدهای آن به توانمندسازی می‌انجامد؟. این تمایز، آثار عمیاتی مشخصی دارد. تأکید بر فرایند، تمرکز را بر ایجاد ظرفیت‌های سازمانی و یا مشارکت بیشتر در طراحی، مدیریت اجرا و ارزیابی فعالیت‌ها جلب می‌کند. تأکید بر نتایج و پیامدها، مبین تمرکز بر بهبود اقتصاد و افزایش دسترسی به منابع اقتصادی است.

چارچوب ارائه شده توسط لانگو، تمایزات میان درجات مختلف توانمندسازی را به خوبی نشان می‌دهد (Longwe, 1991).

۱) درجه «رفاه»: سطحی که نیازهای اولیه، تأمین می‌شوند. برای این سطح، نیازی به تعیین علل ساختاری نیست.

۲) درجه «دسترسی»: دسترسی برابر به آموزش، زمین، اعتبار و منابع مالی، تضمین می‌شود.

۳) درجه «افزایش درک و آگاهی»: سطحی که به نابرابری و تبعیض‌های ساختاری و نهادی می‌پردازد.

۴) درجه «مشارکت و بسیج»: سطحی که در رابطه با برخی از مسائل، فعالانه تصمیم‌گیری می‌شود.

۵) درجه «کنترل»: سطحی که افراد می‌توانند تصمیم‌گیری کنند و این مشارکت، اقدامی متعارف به شمار می‌آید.

چارچوب لانگو بر اهمیت کنترل بر تصمیمات و منابعی که تعیین‌کننده کیفیت زندگی است تأکید می‌کند و بر این عقیده

است که سطح پایین توانمندسازی، شرطی لازم برای دستیابی به سطوح بالاتر است.

آژانس توسعه و همکاری سوئیس، توانمندسازی را به عنوان فرایند رهایی‌تبین می‌کند که بواسطه آن ناتوانی‌ها و نقصان‌ها

کم شده و بواسطه قدرت، ظرفیت و مهارت حاصل شده، امکان بهره‌مندی از حقوق فردی در جامعه مدنی، دستیابی به منابع و

مشارکت فعال در فرایند شکل‌دهی به جامعه و تصمیم‌گیری‌ها فراهم می‌شود (SDC, 2004).

بر پایه مطالعات، توانمندسازی معانی متعددی دارد و با مفاهیمی نظیر قدرت، مشارکت، ظرفیت، استقلال، انتخاب و آزادی معنی

می‌یابد. بدین ترتیب، توانمندسازی و توان‌افزایی، زمانی حاصل می‌شود که مردم، به صورت فردی یا جمعی، برای خود زندگی

بهتری را تصور، تعریف و دنبال نمایند (Csazar, 2005). از منظر رشد حمایتی از فقرا^{۱۳}، زنان و مردان فقیر تمایل به تغییر روابط قدرت در وضعیت فعلی خود و نیز تأثیرگذاری بر فرایندهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی دارند تا فرصت‌های زندگی و امرار معاش خود را که اغلب محدود است، تعیین کنند. وایت و اندرسون، زمانی رشد را حامی فقرا معرفی می‌کنند که الگوی رشد در جامعه، سهم درآمدی جمعیت فقیر جامعه را افزایش دهد. بدین ترتیب نرخ رشد درآمد فقرا از نرخ رشد درآمد متوسط کل جامعه بیشتر می‌شود (White and Anderson, 2000). هر چند این معیار به آسانی قابل دستیابی نیست و نظریه‌پردازان بر این عقیده‌اند که برنامه‌ریزی به گونه‌ای باید انجام پذیرد تا در زمان رشد منفی نیز فقرا به طور نسبی از زیان ناشی از رشد منفی کمتر آسیب ببینند. یکی از محورهای اصلی در این رابطه توان‌افزایی فقرا و آماده‌سازی آنان برای ورود به چرخه کسب و کار مبتنی بر ظرفیت‌های مشهود و غیرمشهود محلی است.

بدین ترتیب، بهره‌گیری از یک رویکرد چند بعدی نیازمند تعریف توانمندسازی با توجه به ظرفیت‌های فردی و اقدام جمعی است تا نابرابری‌هایی که فقر را ایجاد نموده‌اند شناسایی و مرتفع شوند. تمرکز بر توانمندسازی بیانگر آن است که فقر صرفاً به درآمدهای پایین محدود نمی‌شود و موضوعاتی نظیر محرومیت اجتماعی و عدم دسترسی به قدرت، تبعیض، نشنیده شدن صدا، امنیت کم، بهداشت ناکافی و آموزش محدود را نیز در برمی‌گیرد (Luttrell et. al., 2009).

جدول شماره ۲- دامنه توانمندسازی با هدف رشد حمایتی از فقرا

اقتصادی	سیاسی	اجتماعی
دسترسی به سرمایه‌های بهره‌ور و کنترل آن‌ها	نمایندگی سیاسی	شمولیت و عدم تبعیض
پرداخت مناسب و کار با دستمزد عادلانه	اقدام جمعی برای تغییر شرایط اقتصادی، سیاسی و اجتماعی	هوشیاری و آگاهی انتقادی از وضعیت
دسترسی عادلانه به بازارهای سرمایه و محصول	-	قابلیت‌ها و توانایی‌های انسانی (سلامت، آموزش و ...)

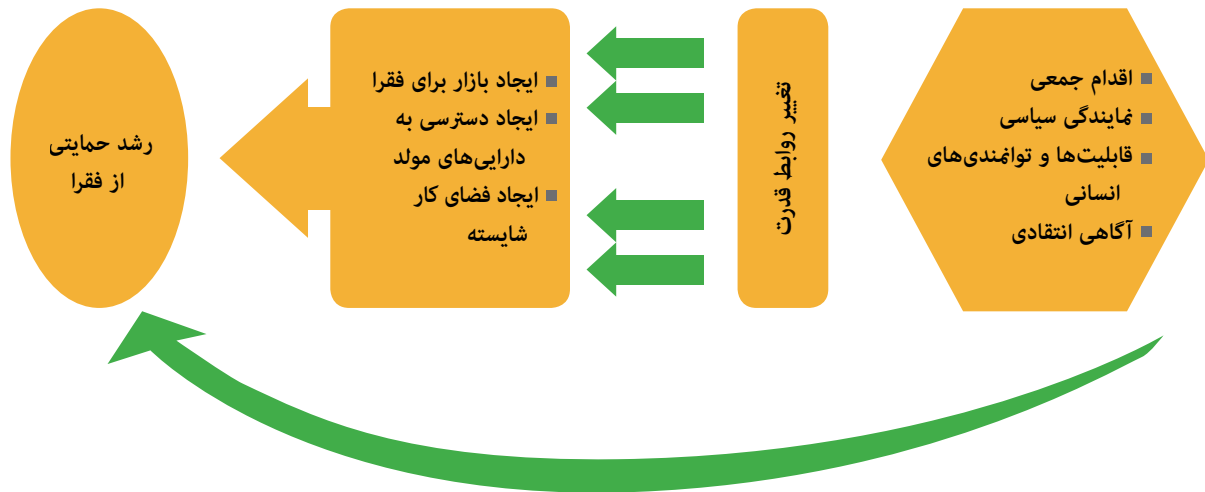
Promoting pro-poor growth: The role of empowerment – OECD, 2012

چرخه انتقال و توانمندسازی

شکل شماره یک مبین ارتباط پیشران و فزاینده میان توانمندسازی اجتماعی و سیاسی و دامنه توانمندسازی اقتصادی است که به رشد حمایتی از فقرا منجر می‌شود.

شکل شماره ۱ - چرخه انتقال توانمندسازی

Promoting pro-poor growth: The role of empowerment – OECD, 2012

دامنه توانمندسازی

مجموعه اقداماتی که نقش تسهیل‌کنندگی برای توانمندسازی دارند به اختصار عبارتند از:

● توانمندسازی اقتصادی

توانمندی اقتصادی به معنی ظرفیت زنان و مردان برای اعمال کنترل بر معیشت خود از طریق توانمندی در انتخاب فعالیت‌های بهره‌ور برای سرمایه‌گذاری و تصمیم‌بر سر چگونگی و زمان ورود به بازار و نیز هرآنچه که بر اقدامات آنان تأثیر می‌گذارد؛ است. دولت‌ها و فعالان توسعه می‌توانند نقشی مهم در تقویت توانمندی اقتصادی جامعه و گروه‌های هدف ایفا نمایند. این حمایت می‌تواند از طریق سرمایه‌گذاری در تأمین زیرساخت‌های اقتصادی و اجتماعی، انجام اقدامات نظارتی برای اشتغال و نحوه پرداخت به آنان و نیز سیاست‌گذاری و انجام سایر فعالیت‌هایی که اهداف اجتماعی را دنبال می‌کنند انجام پذیرد. در هر حال سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای فقرا به گونه‌ای باید صورت گیرد که هم در سطح فردی و هم سطح جمعی ضمن ایجاد دسترسی به سرمایه امکان کنترل بر آن سرمایه نیز فراهم آید.

● بازارسازی برای فقرا

در بسیاری از کشورهای کمتر توسعه یافته، در جایی که ظرفیت‌ها و مقررات ضعیف هستند و یا تحت تأثیر اقتصاد سیاسی نامتعادل قرار دارند، بازارها از کارایی لازم برخوردار نیستند. برخی از ویژگی‌های این نوع از بازارها عبارتند از: غیر رقابتی بودن، سوء استفاده از قدرت اقتصادی و شرایط محدود برای کسب و کار عموم مردم (محرومین). غالب بازارهای محصولات روستایی بویژه بازار کالاهای اساسی مانند مواد غذایی، نهاده‌های زراعی و نیز نیروی کار و منابع مالی، چنین بازارهایی هستند. این نوع بازارها، برای فعالیت فقرا که به نیروی کار، نهاده‌ها و محصولات مربوط به امرار معاششان، دسترسی کافی ندارند؛ بازارهای مناسبی نیستند (OECD, 2008).

علاوه بر شرایط ساختاری بازار، فقرا فاقد قدرت چانه زنی و مذاکره برای تعیین قیمت و شرایط پرداخت هستند. آن‌ها انتخاب‌های محدودی برای جایگزین کردن تأمین کنندگان و خریداران دارند و فاقد ظرفیت نگهداری محصولات خود برای رسیدن به قیمت مطلوب هستند. در واقع، فقرا به اندازه کافی سازمان یافته و دارای نفوذ سیاسی و تخصصی نیستند تا بتوانند با سایر گروه‌های ذینفع در شکل دادن به سیاست‌های دولت و یا تنظیم مقررات بازار، رقابت کنند.

بنابراین، شکست بازاری که فقرا با آن مواجه می‌شوند فراتر از دغدغه دسترسی به جاده و وجود زیرساخت است و در واقع فقدان رقابت و وجود دامنه‌ای از رفتار انحصاری را شامل می‌شود. بدیهی است در جاییکه تعداد معامله‌گران (خریداران جزء، تجار و واسطه‌ها) کم باشد و یا یک شبکه انحصاری تشکیل شده باشد؛ روستاییان فقیر ناچار به پذیرش قیمت پیشنهادی برای محصولات می‌شوند.

توانمندسازی فقرا در بازار و توجه به آن‌ها در تنظیم سیاست‌ها و فرایندهایی که بازار را شکل می‌دهد برای رشد فقرا اهمیت قابل توجهی دارد. در این رابطه تسهیل‌گران می‌توانند توانمندسازی را از طریق کمک به تغییر سیاست‌های محیطی و ایجاد شرایط رقابتی، تغییر سیاست‌های مالیاتی و قیمت‌گذاری حمایتی، از فقرا در بازارهایی که در آن فعالیت دارند؛ حمایت کنند. بدین ترتیب فعالیت‌های تولیدی و تجاری فقرا می‌توانند سودآوری بیشتری به همراه داشته باشند و شرایطی را برای معیشت پایدار آنان ایجاد نماید. همچنین، تسهیل‌گران می‌توانند از طریق تشویق مدیریت‌های محلی به عقد قرارداد با بنگاه‌های کوچک و متوسط یا انجام اقداماتی برای حفاظت از دستفروشان محصولات دستی و روستایی اقدام کنند.

● اشتغال شایسته

اکثر افراد فقیر، معاش خود را به صورت فردی و یا اشتغال در کسب و کارهای خانگی و با انجام فعالیت‌هایی نظیر کشاورزی و دامداری (در سطح خرد)، چوپانی، ماهیگیری و یا معامله‌گری تأمین می‌نمایند و درصد کمی از فقرا در بنگاه‌هایی دیگر، فعالیت می‌کنند. در کشورهای در حال توسعه، این نوع اشتغال معمولاً در بخش غیر رسمی اقتصاد جای می‌گیرد. این «اشتغال غیررسمی» چه به صورت خود اشتغالی و چه به صورت اشتغال در بنگاه‌های کوچک ثبت نشده باشد، به معنی آن است که افراد فقیر در مشاغل حفاظت نشده و فاقد حمایت‌های اجتماعی رسمی و یا روابط کار معین، فعالیت می‌نمایند (Chen, 2007).

فعالان توسعه، اتحادیه‌ها و تسهیل‌گران در ایجاد فضایی امن برای اشتغال غیر رسمی و تنظیم قواعد و روابط کار برای این افراد و حرکت به سمت رسمی نمودن این حوزه عملکردی، نقشی قابل توجه دارند.

فصل ۳- جمع بندی مراحل توانمندسازی به عنوان رکن اصلی فقرزدایی

مطالعات و آموخته‌های حاصل از تجربیات عملی بیانگر آن است که مهم‌ترین عوامل مؤثر بر ریشه‌کنی فقر را می‌توان به دو حوزه موضوعی، نسبت داد.

۱) شرایط جامعه از منظر سطح پایین خلاقیت و نوآوری، تسلیم بودن در برابر وضعیت و نیز به آسانی تن به هر شرایط نابرابر دادن. بدیهی است در این رابطه، برنامه‌های حمایتی دولت برای ارتقای کیفیت جامعه، اهمیت دارد.

۲) محدودیت دولت‌ها بویژه مدیریت محلی و شهرداری‌ها در تنظیم قواعد و برنامه‌های اجرایی سیاست‌های دولت در هر منطقه. با توجه به مفهوم و دامنه می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که توانمندسازی جامعه به معنی فعال کردن مردم برای تصمیم‌گیری درباره موضوعاتی است که جامعه آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در واقع، توانمندسازی جامعه محلی تلاشی در راستای ارتقای شأن و منزلت افرادی است که امروز قادر به رهایی از فقر و محرومیت نیستند. از منظر عملی و در سطح مداخله در اجرای فرایند توانمندسازی، توجه به پنج بعد مرحله‌ای اهمیت دارد و در صورتیکه هر یک از ابعاد با توجه به ترتیبی که ذکر می‌شوند تا سطح اغنا پیاده نشوند، مسیر توانمندسازی به صورت درست، طی نمی‌شود.

ابعاد مرحله‌ای توانمندسازی، عبارتند از:

- ارتقای اعتماد به نفس
- توسعه شمولیت و گستردگی
- سازماندهی
- همکاری و تعاون
- نفوذ و یکپارچه‌سازی

در جدول شماره سه، ارزش‌های متناظر با هر یک از ابعاد مرحله‌ای توسعه که از طریق برنامه‌های توانمندسازی در جامعه محلی محقق می‌گردد، تبیین می‌شود.

جدول شماره ۳- فرایند توانمندسازی و ارزش‌های هر بعد

ارزش‌های توسعه جامعه	مراحل توسعه جامعه
توانمندسازی واقعی جامعه نتیجه اجرایی تعیین ارزش‌های توسعه جامعه است. این ارزش‌ها عبارتند از:	توانمندسازی جامعه پنج بعد مرحله‌ای دارد:
یادگیری: شناخت مهارت‌ها، دانش و تخصص افرادی که مشارکت می‌کنند.	اعتماد به نفس: کار با مردم به طوریکه مهارت‌ها، دانش و اعتماد به نفس آن‌ها افزایش یابد و باور کنند که می‌توانند تغییر ایجاد نمایند.
برابری: به چالش کشاندن تبعیض و اقدامات ظالمانه در سازمان‌ها، نهادها و جوامع	شمولیت و گستردگی: اقدام به شیوه‌ای که تبعیض‌ها شناسایی شود. کیفیت فرصت‌ها ارتقا یابد. روابط مناسب میان گروه‌ها برقرار شود و بی‌عدالتی و موانع، به چالش کشیده شوند.
مشارکت: تسهیل مشارکت آزادانه مردم در مباحثی که بر زندگی آنان به عنوان شهروند، استقلال و توزیع قدرت، مهارت‌ها، دانش و تخصص، موثر است.	سازماندهی: اقدام به شیوه‌ای که افراد را در مورد موضوعات مشترک در قالب سازمان‌ها و گروه‌هایی مسئولیت‌پذیر و در فضایی تعاملی، گرد هم آورد.
همکاری و تعاون: کار با یکدیگر به منظور شناسایی و انجام فعالیت‌ها، حمایت از شبکه‌سازی و ایجاد ارتباط میان جوامع و سازمان‌ها	همکاری و تعاون: اقدام به شیوه‌ای که روابط مثبتی میان گروه‌ها برقرار شود. زبان مشترک ایجاد شود. پیوند با سطح ملی، توسعه و پایداری آن، حفاظت شود و کار مشارکتی تشویق گردد.
عدالت اجتماعی: ارتقای توانمندی مردم برای ادعای حقوق خود، تأمین نیازهای فردی و کنترل فراگیر بر فرایند تصمیم‌گیری‌هایی که زندگی آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد.	نفوذ و یکپارچه سازی: اقدام به شیوه‌ای که جامعه را ترغیب و نیز برای انجام بخشی از امور و تأثیر گذاری در تصمیم‌گیری‌ها، ارائه خدمات و فعالیت‌ها تجهیز نماید.

منبع: CDX, 2008

لازم به توجه است که مدل توانمندسازی باید متناسب با اهداف از پیش تعیین شده و ویژگی‌های مردم (جامعه محلی) تدوین و مستقر شود و اجرای مدل‌های توانمندسازی، صرفاً به عنوان یک ابزار سیاسی و یا اقتصادی، نتیجه مثبتی در شکستن چرخه فقر به دنبال نخواهد داشت.

بدین ترتیب صحت و تناسب هر مدل توانمندسازی در جوامع محلی، نیازمند تحلیل ویژگی‌های اصلی هدف، از ابعاد مختلفی نظیر ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سلامت، آموزش، مذهب و ارزش‌های جامعه محلی است و صرفاً بسیج منابع به منظور انجام فعالیت‌های اقتصادی به منزله ایجاد وابستگی به یک کسب و کار مشخص، مبین اقدامی مخرب در جهت تقویت ناتوانی و ایجاد شکاف میان اعضای جامعه به شمار می‌آید. چرا که به دلیل بی‌توجهی به فرایند توانمندسازی و ضرورت توسعه توانایی‌ها و ظرفیت‌های مردم جامعه محلی در ابعاد مختلف، در عمل با بروز هر تغییر در فضای کسب و کار ایجاد شده، زمینه بروز بحران در جامعه هدف فراهم می‌شود.

جدول شماره ۴- خطرات حاصل از توانمندسازی ناقص و مزایای استقرار کامل فرایند توانمندسازی

خطرات ناشی از بی‌توجهی به استقرار فرایند توانمندسازی پیش از اقدامات اجرایی	مزایای توانمندسازی پیش از اقدامات اجرایی
<ul style="list-style-type: none"> • مردم: <ul style="list-style-type: none"> ■ در جلسات شرکت نمی‌کنند. ■ محدودیت‌های خود را درک نکرده و انتظارات غیر واقعی دارند. ■ نسبت به امکان تغییر شرایط تردید داشته و یا در این تغییر، برای خود نقشی مؤثر قائل نمی‌شوند. 	<ul style="list-style-type: none"> • مردم: <ul style="list-style-type: none"> ■ عضویت فعال خود را با ارزش دانسته، فرایند را به چالش کشیده و نقشی فعال دارند. ■ اطلاعات را درک کرده و در مورد آن بحث می‌کنند. ■ نسبت به مهارت‌ها، دانش و تخصص خود و یکدیگر شناخت پیدا می‌کنند.

خطرات ناشی از بی توجهی به استقرار فرایند توانمندسازی پیش از اقدامات اجرایی	مزایای توانمندسازی پیش از اقدامات اجرایی
<ul style="list-style-type: none"> • فقط افراد مشخص، مشارکت می کنند و صدای عده محدودی از مردم جامعه محلی شنیده می شود. • بعضی از گروه ها احساس تردشنگی می کنند. • احساس می کنند دیگران منفعت بیشتری بدست می آورند. 	<ul style="list-style-type: none"> • درک متقابل و آگاهی بیشتری میان جوامع محلی گوناگون پدیدار می شود. • نظرات مختلف و صدای گروه ها و افراد مختلف شنیده می شود. • مردم به دنبال پیدا کردن زمینه های مشترک می گردند. • مردم درکی منطقی از نحوه تخصیص منابع پیدا می کنند.
<ul style="list-style-type: none"> • نمایندگان محلی الزاما پاسخگو نیستند و از طرف عموم مردم مشارکت نمی کنند. • طرح ها و یا فعالیت ها کوتاه مدت هستند. • عموم مردم محلی نمی توانند در مورد موضوع و روش های مشترک به تفاهم و توافق برسند. 	<ul style="list-style-type: none"> • گروه های مختلف رشد می کنند. • غالبا اقدام جمعی به کار فردی ترجیح داده می شود. • مردم با یکدیگر کار می کنند و قوت های یکدیگر را درک می کنند. • مردم با یکدیگر مذاکره می کنند و راه حل ها به اشتراک گذاشته می شود.
<ul style="list-style-type: none"> • میان جوامع محلی مختلف در مورد زمان انجام فعالیت ها و صرف منابع رقابت وجود دارد. • فعالیت ها مخفیانه انجام می شود و یا تکراری هستند. • هر جامعه دوست ندارد با دیگر جوامع مقایسه شود. 	<ul style="list-style-type: none"> • زیرساخت های قوی برای شبکه سازی و حمایت از یکدیگر شکل می گیرد. • مردم درک درستی از نیازهای جامعه و نیز منابع در اختیار پیدا می کنند. • مردم از یکدیگر می آموزند. • مردم خود را عضوی از یک مجموعه بزرگتر می دانند.
<ul style="list-style-type: none"> • مردم از مشاوره شدن خسته می شوند و نسبت به اقدامات مداخله ای بدبین می گردند. • تسهیل گران در ارائه خدمات مناسب شکست می خورند. • هرچند ممکن است هدف به صورت شکلی محقق شود اما محتوای هدف فراموش می شود. 	<ul style="list-style-type: none"> • صدای جوامع محلی شنیده می شود و مشارکت آنان زمینه تغییر را فراهم می آورد. • جوامع محلی مسئولیت فعالیت های انجام پذیرفته و خدمات ارائه شده را می پذیرند. • جوامع محلی به عنوان گروه هایی منسجم، خدمات مناسب دریافت می کنند.

منبع: CDX, 2008

بنابراین پیش از تعیین ظرفیت‌های محلی برای انجام کسب و کار و یا سازماندهی بنگاه‌های اقتصادی ضروری است فرایند توانمندسازی آغاز شود تا مردم محلی بتوانند به صورت فعال در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت نمایند و مسئولیت تصمیم‌ها را بر عهده گیرند. همچنین ضمن بهره‌مندی از توانایی کنترل فعالیت‌ها بتوانند در زمان لازم، نسبت به انجام فعالیت‌های نوآورانه اقدام نمایند. چراکه ماهیت کسب و کار ناپایدار است و غلبه بر محرومیت و فقر، مستلزم کسب توانمندی در شناخت فرصت‌ها و محدودیت‌های محیطی و بهره‌مندی از مهارت و دانش لازم برای رهایی از چرخه‌های روبه زوال است.

بخش دوم: آیین نامه فقرزدایی و توان افزایی برکت
(از طریق مشارکت جوامع محلی)

فصل ۱- تعاریف، اهداف و راهبردها

ماده ۱- اختصارات و تعاریف

- ۱-۱- **مدل جامع:** مدل جامع پیشرفت مناطق محروم و روستایی با رهیافت توسعه کوثری «مدل جامع» اطلاق می شود.
- ۱-۲- **آفتاب:** عنوان اختصار آیین نامه فقرزدایی و توان افزایی برکت (از طریق مشارکت جوامع محلی) است که در این سند «آیین نامه» یا «طرح آفتاب» نیز اطلاق می شود.
- ۱-۳- **بنیاد برکت:** بنیاد برکت ستاد اجرایی فرمان حضرت امام (ره) به اختصار «بنیاد برکت» نامیده می شود.
- ۱-۴- **مجری:** شخصی حقیقی است که در فرایند شناسایی و آموزش مجریان بنیاد برکت شرکت نموده و دارای گواهینامه قبولی در آزمون مجریان و تسهیلاتگران اقتصادی - اجتماعی برکت و نیز تأییده مجری گری برکت می باشد. فرد مجری مسئولیت اجرای مدل جامع را در مناطق هدف تعیین شده و در چارچوب شرح خدمات قرارداد معین، در انطباق با این آیین نامه ها و دستورالعمل ها و ضوابط بنیاد برکت با همکاری تسهیلاتگران اقتصادی - اجتماعی بنیاد برکت برعهده دارد. در مناطقی که مسئولیت اجرای طرح آفتاب به اشخاص حقوقی سپرده می شود مجری، مشاور اطلاق می شود. مشاور در یک فرایند رقابتی و پس از کسب اطمینان از دانش و توانمندی های لازم برای انجام مسئولیت ها انتخاب می شود. مسئولیت مشاور همان مسئولیت مجری و اجرای کامل آیین نامه است که در چارچوب قراردادی معین به فعالیت می پردازد.
- ۱-۵- **تسهیلگر اقتصادی - اجتماعی:** به اختصار «تسهیلگر» اطلاق می شود و فردی حقیقی است با دانش و توانایی انجام فعالیت های اجتماعی و مشارکتی و نیز راهبری ایجاد یا توسعه کسب و کارها. تسهیلاتگر به مانند مجری باید دارای گواهینامه های شرکت در آزمون ورودی تسهیلاتگری بنیاد برکت، طی دوره آموزشی و قبولی در آزمون باشد.
- ۱-۶- **متقاضی:** شخص حقیقی یا حقوقی دارای کسب و کار مشخص یا مدل و طرح کسب و کار توجیه دار در حوزه های مختلف تولیدی، بازرگانی یا خدماتی در مناطق هدف بنیاد برکت است که در قالب این آیین نامه برای ایجاد یا توسعه کسب و کار خود، در چارچوب ضوابط بنیاد مورد حمایت قرار می گیرد. متقاضی می تواند از افرادی باشد که قبلاً توسط سایر طرح های بنیاد برکت، نظیر سحاب، آسمان یا راه حمایت گردیده و قصد توسعه کسب و کار خود را دارد. متقاضی کارآفرین نیز نامیده می شود.
- ۱-۷- **کسب و کار کارگاهی:** ناظر بر مجموعه طرح های کسب و کار ایجاد می یا توسعه ای در اشکال کارگاهی (خرد، کوچک و متوسط) که از طریق کارآفرینان یا مشارکت جمعی اعضای جامعه محلی متناسب با ظرفیت های جامعه محلی و قابلیت های محیطی منطقه هدف استقرار می یابد؛ می باشد.
- کسب و کارها به دو دسته اصلی «خرد- خانگی» و «کارگاهی» تقسیم می شوند و کسب و کارهای کارگاهی بر حسب

دستورالعمل حمایت از کسب و کارهای کارگاهی (کارگاه‌های خرد و کوچک) مصوب به شماره ۴۳۶ تاریخ ۱۴۰۰/۱۱/۱۰ در سه دسته زیر تعریف می‌گردند.

- کارگاه خرد: کسب و کار کارگاهی با تعداد شاغلین بین ۲ تا ۵ نفر است.
- کارگاه کوچک: کسب و کار کارگاهی با تعداد شاغلین بین ۶ تا ۱۰ نفر است.
- کارگاه متوسط: کسب و کار کارگاهی با تعداد شاغلین بین ۱۱ تا ۵۰ نفر است.

۸-۱- کسب و کار خانوادگی: به آن دسته از کارگاه‌های خرد، کوچک یا متوسطی که حداقل ۴۰ درصد شاغلین آن‌ها عضو یک خانوار باشند؛ «کسب و کار خانوادگی» اطلاق می‌شود.

۹-۱- مشارکت مدنی: مشارکتی است که بر اساس انعقاد قرارداد میان بنیاد برکت ستاد اجرایی فرمان حضرت امام (ره) و کارآفرین در اجرای «دستورالعمل مشارکت مدنی بنیاد برکت»، در خصوص یک طرح کسب و کار انجام می‌پذیرد.

۱۰-۱- عقود مبادله‌ای: مشارکتی است که از طریق انعقاد قرارداد در اشکال فروش اقساطی، اجاره و اجاره به تملیک، میان بنیاد برکت و کارآفرین با مدت و مبلغ معین، بر اساس «دستورالعمل عقود مبادله‌ای، اشتغال پایدار، رونق تولید- عمار» انجام می‌پذیرد.

۱۱-۱- نهاد مجری: ناظر بر شخصیت حقوقی کسب و کارهای کارگاهی در اشکال مختلف شرکت تجاری یا تعاونی می‌باشد.

۱۲-۱- معیشت پایدار: معیشت شامل قابلیت‌ها، دارایی‌ها (سرمایه‌ها و منابع انسانی، اجتماعی، طبیعی، فیزیکی و مالی، دسترسی و حق دسترسی به آن‌ها) و فعالیت‌های لازم برای امرار معاش است. رهیافت معیشت پایدار، به عنوان یک رویکرد فقرزدایی، به تقویت دارایی‌ها و توانمندی‌های مردم و جوامع توجه دارد تا ضمن ارتقای سطح رفاه عمومی، در مقابل شرایط اضطراری و حوادث غیرمترقبه از انعطاف و توانمندی مواجهه لازم برخوردار باشند.

۱۳-۱- توانمندسازی و توان افزایی: فرایندی است که افراد یا گروه‌های هدف را قادر می‌سازد تا دسترسی و کنترل بیشتری بر منابع داشته و بتوانند بر شرایط پیرامون خود تاثیر بیشتری بگذارند. نتیجه توانمندسازی و توان افزایی، افزایش قدرت تصمیم‌گیری، انتخاب فرایندها و درگیر شدن در همه مراحل اعم از اولویت‌بندی، برنامه‌ریزی، اجرا، پایش و ارزشیابی است.

۱۴-۱- معاونت اجتماع محور: اطلاق اختصار معاونت توسعه اشتغال اجتماع محور بنیاد برکت است.

۱۵-۱- معاونت اقتصادی: اطلاق اختصار معاونت اقتصادی و تأمین نهاده اجتماع محور بنیاد برکت است.

۱۶-۱- کمیته تحقیق و توسعه: کمیته تحقیق و توسعه بنیاد برکت ستاد اجرایی فرمان حضرت امام (ره) به اختصار «کمیته تحقیق و توسعه» نامیده می‌شود.

۱۷-۱- سامانه: سامانه طرح‌های اشتغال‌زایی اجتماع محور و همچنین نرم‌افزارهای کاربردی آن به اختصار «سامانه» اطلاق می‌شود.

ماده ۲- اهداف

الف) هدف اصلی

- کمک به تسریع فرآیند فقرزدایی و تسهیل مسیر پیشرفت و توسعه جوامع محلی مبتنی بر توانمندسازی آن جوامع با تأکید بر رویکرد کسب و کار

ب) اهداف فرعی

- تقویت خودتکایی و افزایش توانمندی‌های اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی در فرایند پیشرفت و توسعه پایدار جوامع
- افزایش تحرک و بویایی هدفمند و پیشرفت محور در سازمان‌های مسئول محلی
- توسعه سازوکارها و فرصت‌های کارآفرینی، متناسب با شرایط متغیر اکولوژیک و فضایی مکانی
- توسعه زمینه‌های پایداری و پشتیبانی از کسب و کارهای خرد - خانگی از طریق تأمین مواد اولیه، فراوری، بسته‌بندی، بازاریابی و فروش
- توسعه کسب و کارهای جمعی و تقویت اقدامات مشترک
- رشد و توسعه کسب و کارهای خرد - خانگی به سطوح کارگاهی
- رشد و توسعه کسب و کارهای کارگاهی خرد به کوچک و کوچک به متوسط
- تقویت مسئولیت‌های اجتماعی اعضای جوامع هدف با محوریت استقرار چرخه‌های پایدار درآمدزایی در جوامع
- افزایش رقابت‌پذیری کسب و کارهای خانگی و خرد با محوریت توسعه زنجیره‌ها، شبکه‌ها و خوشه‌های کسب و کار در شکلی خود سازمانده و در تناسب مزیت‌های منطقه‌ای با ظرفیت بازارها
- توسعه فضای کسب و کار در سطح قلمروهای هدف (شهرستان‌ها)

ماده ۳- راهبردها

- تمرکز بر ایجاد و توسعه کسب و کارهای کارگاهی که نقش تأمین کننده یا تکمیل کننده برای سایر کسب و کارهای محلی دارند (با اولویت کسب و کارهای حاصل از اجرای مدل جامع)
- تأکید بر شناسایی و توسعه کسب و کارهای کارگاهی در جوامع محروم و در قلمروهایی که به هر دلیل از گردونه توسعه ملی، منطقه‌ای و محلی بازمانده‌اند؛ اعم از شهری، حاشیه شهر، روستایی و عشایری
- تمرکز بر ظرفیت‌های ناشناخته موجود در کسب و کارهای خرد - خانگی و برنامه‌ریزی برای توسعه آن‌ها به سمت

- کارگاه‌های خرد، کوچک و متوسط
- شناسایی استعدادهای صاحبان (کارآفرینان) کسب و کارهای خرد - خانگی و تسهیل زمینه رشد و ارتقا آنها
  - بهره‌گیری از رویکرد مشارکتی و اقدامات اجتماعی به جای تصدیگری در سه محور:
- الف) ظرفیت‌سازی (شناخت و احیاء ظرفیت‌های مرتبط با سرمایه‌های پنج‌گانه چارچوب معیشت پایدار)**
- ب) توانمندسازی و مشارکت همه‌جانبه اعضای جامعه (یادگیری مشارکتی، مسئولیت‌پذیری، ارتقای سطح مشارکت جامعه در مراحل مختلف اجرای طرح‌های کسب و کار، تصمیم‌گیری‌های جمعی، توسعه محیط زندگی)**
- ج) نهادسازی**
- جلب مشارکت فعال کلیه بخش‌ها و ذینفعان در سطوح ملی، ناحیه‌ای و محلی با تأکید بر ظرفیت‌ها و مزیت‌های قابل احیاء و مغفول و همچنین جلب کارآفرینان و سرمایه‌گذاران در تقویت فضای کسب و کار در مناطق هدف
  - تمرکز بر بازارسازی و توسعه بازارهای موجود و تمهید شکل‌گیری بازارهای جدید متناسب با مزیت‌های منطقه‌ای
  - حمایت از ایجاد زمینه‌های شکل‌گیری زنجیره‌های تأمین و ارزش، متناسب با مزیت‌های منطقه‌ای و توجیه‌پذیری کسب و کارها
  - ترویج و تشویق هدفمند شکل‌گیری کسب و کارهای اجتماعی در مناطق هدف
  - تأکید بر معیشت پایدار و احتراز از وابسته کردن طولانی مدت جوامع هدف به حمایت‌های مالی
  - رعایت عدالت و تأکید بر بهره‌مندی بیشتر افراد و گروه‌های کمتر برخوردار در مناطق هدف و احتراز از ایجاد تبعیض و تشدید اختلافات درونی و بین جوامع
  - توجه به هم‌راستایی طرح‌های کسب و کار و اقدامات مداخله‌ای با برنامه توسعه کشور و طرح‌های و پروژه‌های کسب و کار ملی از جمله آمایش سرزمین، برنامه‌های توسعه بخشی، منطقه‌ای، ناحیه‌ای و محلی

فصل ۲- معیارهای مکان‌گزینی و دامنه مکانی مداخله

ماده ۴- معیارهای مکان‌گزینی و انتخاب منطقه هدف

- در انتخاب هر منطقه هدف اعم از روستا یا ناحیه شهری، وجود یکی از شرایط زیر الزامی است.
- حداقل شش ماه از شروع اجرای مدل جامع و طرح‌های سحاب، آسمان یا راه در روستا گذشته باشد.
  - حداقل شش ماه از ورود تسهیلگر به ناحیه شهری گذشته باشد.

- حداقل ۱۰ طرح کسبوکار (خرد - خانگی) از محل اجرای طرح‌های سحاب یا آسمان یا راه، استقرار کامل پیدا کرده باشد.

ماده ۵- دامنه مکانی

مکان اصلی اجرای طرح آفتاب، مناطق هدفی (روستا یا ناحیه شهری) است که بنیاد برکت در آن مناطق ورود کرده و به اجرای مدل جامع از طریق اجرای طرح‌های سحاب، آسمان یا راه، پرداخته است. در سایر مناطق و در اولویت دوم (در صورت عدم وجود معیارهای فوق‌الذکر) تنها در مناطقی می‌توان طرح آفتاب با محوریت کسبوکارهای کارگاهی کوچک و متوسط را اجرا نمود که اولاً محل اجرای طرح نزدیک به مناطق هدف (مورد مداخله) بنیاد برکت باشد و ثانیاً طرح کسبوکار کارگاهی پیشنهادی در مقیاس‌های کوچک یا متوسط، از یکی از شرایط زیر برخوردار باشد.

- منجر به بکارگیری (اشتغال مستقیم) حداقل ۲ نفر برای کارگاه‌های خرد، ۶ نفر برای کارگاه‌های کوچک و حداقل ۱۱ نفر برای کارگاه‌های متوسط، از ساکنین روستاها یا نواحی شهری مناطق هدف بنیاد برکت گردد.
- با اولویت تکمیل‌کنندگی برای زنجیره تأمین کسبوکارهای سطح خرد - خانگی مورد حمایت بنیاد برکت باشد.

فصل ۳- مراحل اصلی اجرا

ماده ۶- فرایند انجام کار از هفت مرحله اصلی به ترتیب زیر، تشکیل می‌شود.

۱. شناسایی و دریافت پیشنهاد اجرای طرح‌های کسبوکار کارگاهی
۲. بررسی اولیه طرح‌های کسبوکار کارگاهی پیشنهادی
۳. مشاوره و تدقیق طرح‌های کسبوکار کارگاهی
۴. تأمین منابع (زیرساخت‌های نرم و سخت)
۵. استقرار کسبوکار کارگاهی
۶. نظارت بر استقرار کسبوکار کارگاهی
۷. رشد و توسعه

ماده ۷- شناسایی و دریافت پیشنهاد اجرای طرح‌های کسب‌وکار کارگاهی

تسهیلگران با هدایت مجریان موظف به اعلام ظرفیت‌های اجرای طرح آفتاب در مناطق هدف به منظور شناسایی کسب‌وکارهای دارای ظرفیت توسعه، کارگاه‌های قابل احیا یا قابل توسعه و همچنین شناسایی و جذب کارآفرینان برای ایجاد طرح‌های کارگاهی و دریافت پیشنهاد طرح‌های کسب‌وکار کارگاهی از جانب متقاضیان، از طریق گام‌های زیر می‌باشند.

۷-۱- تکمیل و بروزآوری تصویر هر شهرستان و شناسنامه‌های مناطق هدف (روستا، ناحیه شهری) با محوریت ظرفیت‌ها و فرصت‌های اجرای کسب‌وکارهای کارگاهی

۷-۲- تبیین طرح آفتاب، ظرفیت‌ها و اثرات اجرای آن در مراجع و جوامع هدف و شناسایی کارآفرینان

۷-۳- هدایت افرادی (کارآفرینان) که کسب‌وکاران‌ها بواسطه اجرای طرح‌های ذیل مدل جامع، مورد حمایت بنیاد قرار گرفته است و دارای ظرفیت‌های توسعه می‌باشد به تهیه طرح‌های توسعه کسب‌وکارهای پیشین و تبدیل آن‌ها به کسب‌وکارهای کارگاهی

۷-۴- دریافت پیشنهاد طرح‌های کسب‌وکار کارگاهی از جانب متقاضیان

تبصره: با توجه به رویکرد بنیاد برکت در خصوص کسب‌وکارهای کارگاهی خانوادگی، تسهیلگران موظفند در صورت وجود شرایط و ظرفیت، نسبت به جهت‌دهی متقاضیان به اجرای طرح‌های کسب‌وکار خانوادگی اقدام نمایند. همچنین، طرح‌های کسب‌وکار تکمیل‌کننده زنجیره تأمین یا ارزش، حمایت‌کننده یا پشتیبان طرح‌های کسب‌وکارهای خرد- خانگی استقرار یافته از محل اجرای مدل جامع، در دسته طرح‌های کسب‌وکار اولویت‌دار قرار می‌گیرند.

ماده ۸- بررسی اولیه طرح‌های کسب‌وکار کارگاهی پیشنهادی

بررسی اولیه طرح‌های کسب‌وکار کارگاهی دریافت شده در دو مرحله انجام می‌پذیرد.

۸-۱- بررسی و ارزیابی طرح‌های مذکور هم از بعد توجیه‌پذیری درونی طرح (مبتنی بر اصول تحلیل مدل و طرح کسب‌وکار) و هم از بعد توجیه‌پذیری بیرونی (همراستایی با اهداف طرح آفتاب و مدل جامع و نیز تناسب با الزامات استقرار چارچوب معیشت پایدار در جهت توسعه پایدار جوامع محلی)، توسط تسهیلگران از طریق کاربرگ‌های «مدل و طرح کسب‌وکار کارگاهی خرد» و «مدل و طرح کسب‌وکار کارگاهی کوچک» و «مدل و طرح کسب‌وکار کارگاهی متوسط». اطلاعات تصویر شهرستان و نیز شناسنامه جامعه هدف در تحلیل هر دو بعد دورنی و بیرونی هر طرح، کمک‌کننده است. نتیجه ارزیابی، پیش از اعلام به متقاضی، باید به مجری ارائه گردد.

تبصره: بواسطه ارزیابی مدل و طرح کسب و کار، اهلیت سنجی فردی متقاضی نیز انجام می پذیرد. در کسب و کارهای کارگاهی در مناطق روستایی استقرار می یابند طرح موضوع در کارگروه توسعه (اشتغال) روستا و تأیید آن کارگروه، الزامی است.

۸-۲- بررسی گزارش تسهیلمگران و نیز سایر اسناد مرتبط با هر طرح، به منظور تکمیل اطلاعات و از محل طرح توسط مجری. نتیجه این اقدام، تعیین چابوب طرح بر اساس مقیاس، ماهیت حقوقی واحد کسب و کار کارگاهی، نوع و سقف حمایت بنیاد برکت (موضوع بند ۱-۶) است. مجریان مسئولیت حفظ انسجام و پیوستگی جریان استقرار توسعه پایدار در جوامع را برعهده دارند.

ماده ۹- مشاوره، اهلیت سنجی متقاضی و تدقیق طرح های کسب و کار کارگاهی

در این مرحله مجریان و تسهیلمگران موظفند با توجه به نتیجه بررسی هر پیشنهاد طرح کسب و کار کارگاهی و نیز در ارتباط با سایر طرح ها و نیز الزامات محیطی، نسبت به ارائه مشاوره به متقاضی به منظور اصلاح، تکمیل طرح به گونه ای که از ابعاد درونی و از ابعاد بیرونی (موضوع ماده ۸) توجیه پذیر باشد و نیز در تناسب با طرح آفتاب، در چارچوب ضوابط بنیاد برکت قرار گیرد؛ به ترتیب زیر اقدام نمایند.

۹-۱- تدقیق طرح های کسب و کار کارگاهی از طریق راهنمایی تسهیلمگران به متقاضیان در اشکال زیر، تا طرح ها از توجیه پذیری بهینه داشته باشند. در این مرحله تسهیلمگران، پس از مذاکره با متقاضی و تعریف نهایی طرح، ضوابط و فرایندهای بنیاد را به صورت کامل به اطلاع متقاضی برساند تا متقاضی بر آن اساس، اقدام به تکمیل مستندات و طی فرایند نمایند.

جدول شماره یک - چارچوب حمایت بنیاد برکت از کسب و کارهای کارگاهی

تسهیلات اعطایی	نوع مشارکت (حمایت بنیاد برکت)	ماهیت حقوقی	مقیاس (نوع)	کسب و کار کارگاهی
بین یک تا سه میلیارد ریال (۱۰۰ میلیون تومان تا ۳۰۰ میلیون تومان)	تسهیلات خرد	محدودیتی ندارد	خرد	
بین سه تا هفت میلیارد ریال (۳۰۰ میلیون تومان تا ۷۰۰ میلیون تومان)	تسهیلات کوچک	ماهیت حقوقی نظیر شرکت تجاری یا تعاونی توصیه می شود.	کوچک	
هفت میلیارد ریال (۷۰۰ میلیون تومان) به بالا	تسهیلات متوسط در اشکال - عقد مشارکت مدنی - عقد مبادله ای	الزاما باید ماهیتی حقوقی (شرکت تجاری یا تعاونی) داشته باشد.	متوسط	

ارقام مذکور تحت عنوان تسهیلات اعطایی، در جدول فوق، هر سال با توجه به نرخ تورم و تصویب هیئت مدیره بنیاد برکت، تعدیل می شود.

تبصره ۱: در خصوص طرح های کسب و کار کارگاهی متوسط، اولویت با طرح هایی است که اکثر اعضای جامعه محلی (تا ۵۰ نفر) که از اهلیت فردی و فنی برخوردار هستند در قالب یک نهاد حقوقی کارا (نهاد مجری) مانند تعاونی، سازماندهی شوند و فعالیت نمایند. مشارکت بنیاد برکت با این نهاد مجری در قالب عقود مبادله ای یا مشارکت مدنی و در چارچوب دستورالعمل های مربوطه، انجام می پذیرد.

- در این رابطه اعضای جامعه محلی می توانند در راستای تشکیل نهاد مجری و در صورت برخورداری از شرایط، ابتدا از کمک تسهیلاتی بنیاد برکت بهره مند گردند.
- نهاد مجری مطلوب برای تعداد اعضای بالا (حداکثر ۵۰) به گونه ای باید باشد که تمامی افراد بتوانند در طرح نقش آفرینی داشته و از حق عضویت در آن طرح، برخوردار باشند. در این شرایط، قدرالسهم هر یک از اعضا به میزان آورده آنان از قبیل زمین، آب، پول نقد و ... به نام خودشان ثبت می شود.
- به اشخاص حقیقی یا حقوقی که در محل اجرای طرح، ساکن نیستند، حداکثر ۱۵ درصد سهام تعلق می گیرد.
- هیات موسس نهاد مجری می تواند برحسب شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی محل برای هر فردی سقف سهام تعیین نماید.

تبصره ۳: تکمیل مستندات در این مرحله، هیچ حقی برای متقاضی ایجاد نمی‌نماید و تأیید نهایی طرح منوط به بررسی و تأیید طرح توسط بنیاد برکت است.

تبصره ۴: با توجه به محدودیت منابع و نیز فراوانی درخواست‌ها، مجریان و تسهیلگران هر منطقه موظفند در شناسایی، دریافت و بررسی طرح‌های کسبوکار کارگاهی تسریع نمایند تا امکان بهره‌مندی مناطق فعالیت آنان از منابع تخصیصی، ممکن باشد.

۹-۲- بررسی مستندات تکمیل و ارائه شده از جانب متقاضی، توسط تسهیلگر و تأیید اولیه توسط مجری و ارائه به بنیاد برکت به ترتیب زیر:

- ارائه پیشنهاد طرح‌های کسبوکار کارگاهی خرد و کوچک به معاونت اجتماع محور.
- ارائه پیشنهاد طرح‌های کارگاهی متوسط با توجه به میزان تسهیلات درخواستی به معاونت اقتصادی.

۹-۳- بررسی هر یک از طرح کسبوکار کارگاهی توسط بنیاد برکت (حسب موضوع، توسط معاونت اجتماع محور یا معاونت اقتصادی) و برگزاری جلسه حضوری یا آنلاین با حضور مجری و تسهیلگر جهت ارائه توضیحات تبیینی و در صورت نیاز با حضور متقاضی. در صورت عدم پذیرش طرح کسبوکار کارگاهی پیشنهاد شده، هر یک از معاونت‌های مسئول بررسی طرح، موظف به اعلام دلایل رد طرح می‌باشند. بدیهیست در صورت امکان اصلاح یا تکمیل طرح، باید توضیحات لازم به مجری و متقاضی ارائه گردد.

۹-۴- اعلام مستندات و مدارک تکمیلی به متقاضی از طرف معاونت مسئول در بنیاد برکت و اطلاع به مجری، در صورت تأیید نهایی طرح در بنیاد برکت

ماده ۱۰- تأمین منابع (زیرساخت‌های نرم و سخت)

تأمین منابع مشتمل بر مجموعه منابع لازم برای راه‌اندازی یک کسبوکار کارگاهی اعم از منابع مالی، منابع انسانی، منابع فنی، منابع فیزیکی و ... و مجموعه اقدامات پیش‌نیاز نظیر تشکیل ماهیت حقوقی کسبوکار کارگاهی، آموزش، برنامه‌ریزی خرید مواد اولیه و راه‌اندازی و تولید، برنامه‌ریزی فروش و ... برای راه‌اندازی یا اجرای یک کسبوکار است که با عاملیت متقاضی و همکاری و تسهیلگری تسهیلگر و مدیریت مجری و راهبری معاونت‌های مسئول، بر اساس سه اقدام اساسی زیر به صورت موازی، انجام می‌پذیرد.

۱۰-۱- معرفی متقاضی به بانک عامل و سایر مراجع، متناسب با نوع طرح (حسب الزام) در چارچوب ضوابط و رویه‌های بنیاد برکت توسط معاونت‌های مسئول در بنیاد برکت

۲-۱۰- تأمین مجموعه منابع و تمهید زیرساخت‌های نرم و سخت لازم برای راه‌اندازی طرح توسط متقاضی با همکاری و هدایتگری تسهیلاتگر مدیریت مجری

تبصره ۱: با توجه به اهمیت آموزش، تسهیلاتگران با مدیریت مجریان موظف به نظارت دقیق بر اجرای برنامه‌های آموزش و مهارت‌افزایی مجموعه نیروی انسانی شاغل در هر طرح می‌باشند و هزینه‌های آموزش برعهده نیروی انسانی هر طرح است. دراین رابطه تسهیلاتگر وظیفه راهنمایی متقاضیان در پیدا کردن فرصت‌های آموزشی با هزینه کم یا بدون هزینه را برعهده دارد. گزارش نیازسنجی آموزشی و دوره‌های گذرانده شده، توسط تسهیلاتگر، تهیه (کاربرگ دوره‌های آموزشی) و پس از تأیید مجری به بنیاد برکت ارائه می‌گردد.

تبصره ۲: مسئولیت وجود مجوزهای مورد نیاز یا سایر الزامات برای راه‌اندازی هر طرح بر عهده تسهیلاتگر است و مجوزهای اخذ شده و برخورداری از اهلیت کامل (نظیر مجوزها، دوره‌های آموزشی، زیرساخت‌های فناورانه و فنی)، شرط لازم برای هرگونه مشارکت بنیاد محسوب می‌شود. در صورت عدم وجود هر یک از آن الزامات، تعهد متقاضی نسبت به تأمین آن الزامات تا پیش از مرحله ارائه تسهیلات (آزادسازی قسط اول) الزامی است.

۳-۱۰- عضویت متقاضی در صندوق قرض‌الحسنه محلی منطقه هدف، مطابق با ضوابط اجرایی بنیاد برکت
۴-۱۰- عضویت متقاضی در گروه تخصصی، مطابق با ضوابط اجرایی بنیاد برکت. عضویت کسب‌وکارهای کارگاهی متناسب با شخصیت حقیقی یا حقوقی کارگاه انجام می‌پذیرد.

ماده ۱۱- استقرار کسب‌وکار کارگاهی

استقرار کسب‌وکار کارگاهی از اولین مرحله آزادسازی تسهیلات توسط بانک عامل آغاز می‌شود و مشتمل بر اقدامات زیر است.

۱-۱۱- اجرای حمایت تعیین شده نظیر اعطای تسهیلات از طریق بانک عامل. در خصوص کسب‌وکارهای کارگاهی با شخصیت حقوقی، منابع مالی به حساب نهاد مجری واریز می‌شود.

۲-۱۱- نظارت بر نحوه صرف تسهیلات توسط تسهیلاتگر و نظارت مجری و ارائه گزارش در چارچوب ضوابط گزارش‌دهی بنیاد برکت مانند کاربرگ‌های «تأیید هزینه‌کرد مرحله‌ای تسهیلات» و «نظارت بر استقرار و پایدارسازی طرح».

۳-۱۱- نظارت دوره‌ای بر فرایند استقرار فعالیت کسب‌وکار کارگاهی تا سی ماه توسط تسهیلاتگر و با مدیریت مجری از طریق بازدید دوره‌ای و ارائه گزارش در چارچوب ضوابط بنیاد برکت.

۴-۱۱- نظارت تصادفی بر فرایند استقرار فعالیت کسب‌وکار کارگاهی و عملکرد تسهیلاتگر توسط مجری و ارائه گزارش.

تبصره ۱: نظارت بر طرح‌ها بر اساس نوع حمایت بنیاد می‌تواند بیشتر از سی ماه باشد که در زمان تأیید نهایی هر طرح، مشخص می‌گردد. در نظارت بر کسب و کارهای کارگاهی با شخصیت حقوقی (نهاده مجری) انجام حسابرسی و نظارت بر اسناد مالی مطابق با نوع عقود منعقد «ضوابط مربوط به عقد مشارکت مدنی یا عقد مبادله‌ای» صورت می‌پذیرد.

تبصره ۲: اعطای تسهیلات و برخورداری از حمایت بنیاد برکت، منوط به اجرای کامل شرایط مذکور در بند ۲ ماده ۷ (۲-۷) و در انطباق با طرح کسب و کار کارگاهی تأیید شده است و در هر زمان که مشخص شود هر یک از ادعاهای متقاضی خلاف واقع بوده یا کسب و کار کارگاهی تحت حمایت، نسب به طرح مورد تأیید، انحراف مسیر دارد؛ مجری و تسهیلاتگر موظف به اعلام موضوع به بنیاد برکت و حذف متقاضی از فرایند اعطای تسهیلات و حمایت بنیاد برکت می‌باشند. در خصوص تسهیلات مالی، معاونت اجتماع محور موظف به انجام هماهنگی با بانک‌های عامل و کسب اختیارات در قالب تفاهم‌نامه‌های اصلی با هر یک از آن بانک‌ها است.

ماده ۱۲- رشد و توسعه

در راستای اهداف طرح آفتاب و نیز استقرار چرخه پیشرفت و توسعه در مناطق هدف، در چارچوب مدل جامع، تسهیلاتگران با راهبری مجریان موظفند از طریق انجام امور تسهیلاتگری، جهت‌دهی و هدایتگری، زمینه رشد و توسعه کسب و کارها را فرایند تکاملی، هموار نمایند. فرایند تکاملی ناظر بر توسعه کسب و کارها از خرد- خانگی به کارگاهی خرد، از کارگاهی خرد به کارگاهی کوچک و از کارگاهی کوچک به کارگاهی متوسط است. در این فرایند تکاملی توجه به موارد زیر الزامی است.

الف) تکامل کسب و کارها در راستای توسعه و برخورداری جوامع محلی و ارتقای سطح سرمایه‌های معیشتی (استقرار چارچوب معیشت پایدار) در هر منطقه هدف باشد.

ب) توسعه کسب و کارها در تناسب با عمق بازارها و در مسیر چرخه تکامل هر کسب و کار باشد.

ج) توسعه کسب و کارها همراه با توان‌افزایی اعضای جوامع محلی باشد.

فصل ۴- جلب همکاری ذینفعان و ارتقای سطح مشارکت

ماده ۱۳- به منظور ایجاد ارزش افزوده، بهره‌ور نمودن منابع و بهره‌مندی از ظرفیت تمامی ذینفعان، معاونت اقتصادی با همکاری معاونت اجتماع‌محور، مجریان و تسهیلاتگران، موظف به شناسایی ظرفیت‌ها، فرصت‌ها، الزامات قانونی و ..... دستگاه‌های اجرایی و نهادهای فعال در حوزه توسعه کسب‌وکارهای کارگاهی و ایجاد زمینه هماهنگی و جلب مشارکت آن‌ها و همچنین ارائه راه‌حل‌های ایجاد ارتباط میان متقاضیان و آنان می‌باشد. اجرای آیین‌نامه شمس نیز از جمله اقدامات زیرمجموعه این ماده است.

فصل ۵- مستندسازی فرایندها و دستاوردها و گزارش دهی

ماده ۱۴- تسهیلاتگران و مجریان بر اساس ضوابط ابلاغی، موظف به مستندسازی و ثبت اطلاعات فرایندی و نیز عملکردی (نتایج و دستاوردها) از مرحله نخست اجرای طرح آفتاب می‌باشند. سوابق اقدامات و طرح‌های کسب‌وکار کارگاهی به صورت کامل و تا حد امکان به صورت الکترونیکی، نزد مجریان هر شهرستان، به گونه‌ای که امکان مراجعه به آن اسناد همیشه امکان‌پذیر باشد حفظ و نگهداری می‌شود. تسهیلاتگران موظف به ارائه کلیه مستندات و سوابق در اشکال الکترونیکی و فیزیکی به مجریان می‌باشند.

ماده ۱۵- معاونت اجتماع‌محور ضمن وظیفه تعیین و اعلام ضوابط و نحوه مستندسازی و ثبت اطلاعات به مجریان و تسهیلاتگران، موظف است سامانه‌های بنیاد را با الزامات طرح آفتاب به گونه‌ای متناسب نماید تا امکان ثبت فرایندها و دستاوردها در بخشی مشخص و مخصوص این طرح، فراهم باشد.

ماده ۱۶- معاونت اجتماع‌محور موظف است گزارش کامل اقدامات انجام شده و دستاوردهای حاصله را در هر دوره زمانی، به تفکیک هر نوع از طرح‌های کسب‌وکار کارگاهی در نیمه اول شهریور ماه و نیمه اول اسفند ماه هر سال به کمیته تحقیق و توسعه ارائه نماید. همچنین گزارش عملکرد سالانه و تجمیعی همراه با تحلیل در نیمه اول اسفند ماه هر سال توسط آن معاونت به کمیته تحقیق و توسعه و سپس، هیئت مدیره ارائه می‌گردد.

فصل ۶- نظارت بر اجرای آیین نامه و مسئولیت‌ها

ماده ۱۷- مسئولیت اجرای صحیح آیین نامه، رصد انجام فرایندها، تنظیم رویه‌های اجرایی، رفع ابهامات و موانع، کنترل مسیر، جلوگیری از انحرافات اجرایی و اطمینان از تحقق اهداف، بر عهده معاونت اجتماع محور است.

ماده ۱۸- مجریان و تسهیلمان علاوه بر مسئولیت انجام وظایف مذکور در آیین نامه، مسئولیت (کمی و کیفی) اجرای آیین نامه در مناطق خود را برعهده دارند.

الف) تسهیلمان موظفند تحت مدیریت مستقیم مجریان نسبت به اجرای آیین نامه اقدام و در برابر هر اقدام پاسخگو می‌باشند.

ب) مجریان علاوه و مسئولیت اقدامات تعیین شده، مسئولیت نظارت بر صحت اجرای آیین نامه توسط تسهیلمان را برعهده دارند.

ماده ۱۹- معاونت اقتصادی، علاوه بر مسئولیت انجام وظایف مذکور در آیین نامه در بخش کسب و کارهای کارگاهی متوسط، مسئولیت شناسایی و جلب مشارکت کارآفریان، سرمایه‌گذاران و همچنین خیرین را در چارچوب مجموعه کسب و کارهای کارگاهی (بر پایه راهبردهای تهاجمی و تحلیلی) و همکاری با معاونت اجتماع محور در ذیل اجرای مدل جامع، برعهده دارد.

ماده ۲۰- نظارت عالی بر اجرای آیین نامه بر عهده کمیته تحقیق و توسعه است. برگزاری جلسات توجیهی - آموزشی برای مجریان و تسهیلمان با هدف ایجاد فهم مشترک و صحیح نسبت توسط این کمیته انجام می‌شود.

فصل ۷- توسعه و تصویب آیین‌نامه

ماده ۲۱- بازنگری و تغییر

هرگونه بازنگری و تغییر در این آیین‌نامه، در بخش فرایندها و زیر مجموعه مدل جامع بوده و به پیشنهاد معاونت‌های اجتماع‌محور یا اقتصادی یا کمیته تحقیق و توسعه و تأیید کمیته تحقیق و توسعه انجام می‌پذیرد. تغییر در ضوابط مالی و حقوقی، منوط به تأیید کمیته تحقیق و توسعه و تصویب هیئت مدیره است.

بخش سوم: پیوستها

کاربرگ شماره یک

فرم درخواست استفاده از تسهیلات اشتغال‌زایی بنیاد برکت (ویژه کارگاه‌های خرد و کوچک).

تسهیلگر محترم بنیاد برکت

با سلام و احترام؛

اینجانب ..... فرزند ..... با شماره ملی ..... شماره موبایل ..... ساکن روستا/ شهر .....
شهرستان ..... به آدرس ..... متقاضی استفاده از تسهیلات بنیاد برکت
ستاد اجرایی فرمان حضرت امام (ره) ویژه کسب و کارهای کارگاهی خرد و کوچک می‌باشم.

الف: آشنایی با متقاضی

۱. نام کارگاه .....
.....
۲. سابقه کار در موضوع فعالیت: شش ماه یک سال دو سال سه سال و بیشتر
۳. آیا با کارآفرینان دیگری که در حوزه کسب و کار شما فعالیت دارند، ارتباط دارید:
 بلی خیر
۴. تحصیلات یا دوره آموزشی مرتبط با کسب و کار: .....
۵. علت نیاز به تسهیلات: ایجاد کسب و کار جدید توسعه فعالیت (خرید تجهیزات جدید) سرمایه در گردش (خرید مواد اولیه، پرداخت حقوق و...)
۶. مجوز تولید و بهره‌برداری: دارم ندارم این کسب و کار نیازی به مجوز ندارد

۷. مبلغ بدهی موجود (تسهیلاتی که قبلاً دریافت کرده‌اید و مشغول پرداخت اقساط آن هستید) و اقساط پرداختی: ..... (ریال)

۸. بدهی معوق بانکی دارم ندارم

۹. میزان آورده متقاضی (مجموع آورده نقدی و غیرنقدی) ..... تومان

۱۰. میزان تسهیلات درخواستی ..... تومان

۱۱. تعداد شاغلین طرح در حال حاضر: .....

۱۲. تعداد شاغلین طرح بعد از حمایت بنیاد برکت: .....

ب: ایده کسب‌وکار

۱۳. لطفاً ایده تجاری^{۱۴} خود را توضیح دهید: .....

۱۴. فهرست محصولات/خدمات کسب‌وکار:

ردیف	نام محصول / خدمت	واحد (تعداد/تن / لیتر و...)	ظرفیت موجود	ظرفیت پس از حمایت بنیاد
۱				
۲				
۳				
۴				

۱۵. آیا کسب‌وکار شما مبتنی بر فناوری جدید است: بلی خیر

• در صورتی که «بلی» را علامت زده‌اید، لطفاً در خصوص فناوری جدید توضیح دهید: .....

موانع مسیر عملی ساختن ایده کسب‌وکار و پذیرش محصول شما در بازار چیست؟ .....

(۱۴) مقصود از ایده تجاری، راه حل پیشنهادی است که شما در قالب کسب‌وکار خود برای پوشش نیاز یا خلا موجود در بازار ارائه کرده‌اید.

ج) بخش بازار

۱۶. مشتری هدف شما چه ویژگی‌هایی دارد؟

• جنسیت: ....

• محدوده سنی: ...

• موقعیت جغرافیایی: ....

• حدود بازه درآمدی آن‌ها: .....

۱۷. مشتری به چه دلیل باید کالا/ خدمات شما را خریداری نماید (به عبارتی، مزیت رقابتی شما چیست): .....

۱۸. محصول / خدمات خود را از چه طریقی به دست مشتری می‌رسانید (کانال‌های توزیع): .....

۱۹. مواد اولیه خود را از کجا و به چه طریقی تامین می‌کنید: .....

۲۰. میزان تقاضای منطقه هدف برای محصول / خدمات شما (تعداد/ ارزش ریالی): .....

۲۱. رقبای اصلی به شرح جدول ذیل:

ردیف	سطح	ظرفیت موجود	ظرفیت پس از حمایت بنیاد
۱	شهرستان		
۲			
۳			
۴	استان		
۵			
۶			
۷	کشور		
۸			
۹			
جمع کل			

د) بخش فنی و منابع انسانی

۲۲. فهرست تجهیزات و ماشین‌آلات موجود و مورد نیاز:

ردیف	شرح	مشخصات فنی	تعداد / مقدار	هزینه واحد (ریال)	مبلغ کل (ریال)
۱					
۲					
۳					
۴					
۵					
۶					

۲۳. تحصیلات و تجربیات نیروی انسانی شاغل در کارگاه:

ردیف	شرح	تعداد	تحصیلات / دوره آموزشی	سابقه کار مرتبط (سال)
۱				
۲				
۳				
۴				

ه) بخش مالی

۲۴. برآوردهزینه‌های ثابت طرح:

ردیف	نوع هزینه	واحد	مقدار/تعداد	قیمت واحد (ریال)	مبلغ (ریال)
۱	زمین				
۲	ساختمان				
۳	محوطه‌سازی				
۴	تأسیسات				
۵	وسایل حمل و نقل				
۶	ماشین‌آلات و وسایل آزمایشگاهی				
۷	اثاثه و منصوبات				
۸	پیش‌بینی نشده (۵ درصد اقلام فوق)				
۹	هزینه‌های قبل از بهره‌برداری				
جمع کل					

۲۵. برآورد درآمد فروش (سالانه):

ردیف	شرح درآمد	تعداد/مقدار	قیمت هر واحد (ریال)	مبلغ (ریال)
۱				
۲				
۳				
۴				
جمع کل				

۲۶. برآورد سود (زیان):

شرح	مبلغ (ریال)
درآمد برآورد شده	
هزینه‌های برآورد شده	
سود پیش‌بینی شده	

۲۷. محل مصرف تسهیلات دریافتی از بنیاد برکت:

ردیف	شرح درآمد	مبلغ (ریال)
۱	بهسازی و توسعه زمین و ساختمان کارگاه	
۲	رهن و اجاره زمین و ساختمان کارگاه	
۳	ماشین آلات، تجهیزات و تاسیسات	
۴	اثاثه و منصوبات	
۵	مواد اولیه و بسته‌بندی	
۶	.....	
۷	.....	
۸	.....	
	جمع کل	

کاربرگ شماره دو

فرم ارزیابی کسب‌وکار

شرایط لازم:

- منع قانونی برای کسب‌وکار وجود ندارد
- اشتغال جدید ایجاد می‌کند
- متقاضی بدهی معوق بانکی (۶ ماه و بیشتر) ندارد

شرایط کافی*:

توضیحات	نتیجه ارزیابی				معیار	بخش
	۴	۳	۲	۱		
	۴	۳	۲	۱		ایده کسب‌وکار
	۴	۳	۲	۱		
	۴	۳	۲	۱		
	۴	۳	۲	۱		بازار
	۴	۳	۲	۱		
	۴	۳	۲	۱		
	۴	۳	۲	۱		
	۴	۳	۲	۱		فنی و منابع انسانی
	۴	۳	۲	۱		
	۴	۳	۲	۱		مالی
	۴	۳	۲	۱		
	۴	۳	۲	۱		
					جمع امتیازات	

* مجموع امتیاز قابل قبول در این بخش (در صورت برخورداری کامل از شرایط لازم) = ۴۰

** امتیاز ۱ = ضعیف؛ امتیاز ۲ = متوسط؛ امتیاز ۳ = خوب؛ امتیاز ۴ = عالی

نتیجه‌ارزیابی:

تایید رد تایید مشروط

شروط: (در این بخش نظر خود را درباره سایر شرایط و الزاماتی که برای موفقیت طرح لازم می‌دانید یادداشت کنید نظیر طی کردن دوره آموزشی تخصصی و مهارتی خاص، اخذ مجوزات خاص و ...)

-۱

-۲

-۳

-۴

...

...

...

نام و نام خانوادگی مجری

نام و نام خانوادگی تسهیلگر

تاریخ و امضا

تاریخ و امضا

کاربرگ شماره سه

فرم تأیید هزینه کرد تسهیلات مرحله اول کسب و کار خانوادگی و واحدهای تولیدی خرد

نام استان:

نام شهرستان:

نام روستا:

اینجانب ..... فرزند ..... با کد ملی ..... متقاضی/مدیرعامل شرکت ..... اعلام می‌دارم، منابع حاصل از فاز اول تسهیلات اشتغال‌زایی به شرح ذیل و مستند به فاکتورهای پیوست هزینه شده است.

ردیف	شرح درآمد	مبلغ (ریال)
۱	خرید تجهیزات و ماشین آلات شامل : -۱ -۲	
۲	مواد اولیه شامل : -۱ -۲	
۳	سایر هزینه‌ها:	
جمع (ریال)		

اینجانب متعهد می‌گردم کلیه اقدامات لازم در خصوص انجام کار و نگهداری لوازم و دستگاه‌ها بر اساس استاندارد برابر مقررات دستگاه‌های زیربند انجام دهم. همچنین متعهد می‌شود تسهیلات دریافتی را صرفاً در طرح ..... مصروف نمایم. در صورت عدول اینجانب از این موضوع تا اتمام اقساط بانکی، بنیاد برکت و بانک عامل می‌توانند نسبت به حال نمودن دیون یا هر تصمیم دیگر اقدام نمایند.

امضا متقاضی

برابر بررسی به عمل آمده استقرار طرح ..... و شروع فعالیت مورد تایید می‌باشد.

نام و نام خانوادگی

امضا

رئیس کارگروه توسعه اشتغال روستا/ دهیار

برابر بررسی‌ها و بازدید به عمل آمده اعلام می‌گردد تمامی موارد فوق مورد تایید است.

نام و نام خانوادگی

امضا

مجری طرح‌های اشتغال‌زایی بنیاد برکت

با دریافت این فرم تکمیل و تایید شده، بانک / صندوق عامل نسبت به آزادسازی باقیمانده مبلغ تسهیلات به حساب وام گیرنده اقدام خواهد کرد.

کاربرگ شماره چهار

چک لیست نظارت بر طرح‌های کارگاهی (خرد و کوچک)

عنوان طرح / نام کارگاه:		تاریخ بازدید:	
موضوع فعالیت:			
استان، شهرستان و روستای محل اجرای طرح:			
نام و نام خانوادگی ناظر (تسهیلگر):			
ردیف	شرح	ارزبایی	
		بله	خیر
۱	آیا هزینه کرد تسهیلات پرداختی با موارد پیش‌بینی شده در طرح مطابقت دارد؟		
۲	اخذ فاکتورهای خرید و اسناد پرداختی و گردش حساب بانکی متقاضی		
۳	آیا اشتغال تحقق یافته طرح با اشتغال مصوب طرح تطابق دارد؟		
۴	ظرفیت عملیاتی طرح مطابق با طرح توجیهی مصوب می‌باشد؟		
۵	آیا تامین نهاده‌ها و مواد اولیه به راحتی انجام می‌شود؟		
۶	آیا تجهیزات و ماشین آلات مطابق طرح توجیهی مصوب می‌باشد؟		
۷	آیا فروش محصولات / خدمات تولیدی مطابق با طرح توجیهی مصوب می‌باشد؟		
۸	آیا متقاضی اقساط تسهیلات دریافتی خود را به موقع پرداخت می‌کند؟		
توضیحات ناظر:			
امضاء			

منابع

منابع:

Akpomovie, O. B. (2010). Self-Help as a strategy for rural development in Nigeria: A bottom-up approach. *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*. 2(1), 88-111.

Anietem, O. V. and Abiodun A. L. (2016). Community Driven Development (CDD) and Rural Poverty Alleviation in Nigeria: A Bottom-up Development Approach. *Sociology and Anthropology*, 4(6), 439-443.

Bardhan, P. (2002). Decentralization of Governance and Development. *Journal of Economic Perspectives*, 16(4), 185-204.

Besley, T. and Kanbur, S. M. R. (1991). The Principles of Targeting, in *Current Issues in Development Economics*, V. N. Balasubramanyam, ed. (New York: Saint Martin's Press), pp. 69-90.

Binswanger-Mkhize, H. P., De Regt, J. P., & Spector, S. (2010). Local and Community Driven Development: Moving to Scale in Theory and Practice. *New Frontiers of Social Policy*. World Bank. © World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/2418> License: CC BY 3.0 IGO.

Blank, R. M. (2003). Selecting Among Anti-Poverty Policies: Can an Economics Be Both Critical and Caring?. *Review of Social Economy*, 61(4), 447-471.

Bradshaw, t. K.(2005). Human and Community Development Department. University of California: Davis, CA 95616.

CDX (2008). What is community empowerment?. Sheffield: Community Development Exchange. UK.

Chebil, S., & Haque, I. (2003). Community driven development programs for poverty reduction: Experiences, Issues, and Lessons. *Journal of Administrative Development*, 1(1), 112–141.

Chen, M. (2007). Rethinking the Informal Economy: Linkages with the Formal Economy and the Formal Regulatory Environment. *DESA Working Paper*, No. 46, United Nations, New York.

Coady, D. P. (2004). Designing and Evaluating Social Safety Nets: Theory, Evidence, and Policy Conclusions," *FCND Discussion Paper 172*, International Food Policy Research Institute.

Coady, D., Grosh, M., & Hoddinott, J. (2004). Targeting of Transfers in Developing Countries: Re-

view of Lessons and Experience. Washington, D.C.: The World Bank.

Conning, J., & Kevane. M. (2002). Community-Based Targeting Mechanisms for Social Safety Nets: A Critical Review. *World Development*, 30(3), 375-394.

Csazar, F. (2005). Understanding the concept of power. in (ed) R. Alsop *Power, Rights and Poverty: Concepts and Connections* Washington DC: World Bank: 137-146.

Dercon, S. (2009). *Rural Poverty: Old Challenges in New Contexts*. Oxford: Oxford University Press.

Giovannucci, D., Scherr, Milder, J. C., Nierenberg, G., Hebebrand, C., Shapiro, J., & Wheeler, K. (2012). *Food and Agriculture: the future of sustainability. A strategic input to the Sustainable Development in the 21st Century (SD21) project*, United Nations

Goldsmith, W. W., & Blakely, E. J. (1992). *Separate Societies: Poverty and Inequality in American Cities*. Philadelphia: Temple University Press.

Hickey, S., & Du Toit, A. (2007). *Adverse incorporation, social exclusion and chronic poverty*. Chronic Poverty Research Centre. Working Paper 81. www.chronicpoverty.org

Idode, J. (1989). *Rural Development and Bureaucracy in Nigeria*. Ibadan: Longman, Nigeria.

Livingstone, D. (2014). *Community Development through Empowerment of the Rural Poor*. Retrieved From https://www.be.unsw.edu.au/sites/default/files/upload/pdf/schools_and_en_engagement/resources/_notes/5A4_7.pdf on 5th May 2014

Islam, R. (2004). *The Nexus of Economic Growth, Employment and Poverty Reduction; An Empirical Analysis*. In *Issues in Employment and Poverty Discussion Paper, 14, Recovery and Reconstruction Department, ILO, Geneva*.

Janvry, A., de Sadoulet, E., & Murgai, R. (2002). *Rural Development and Rural Policy*. In Gardner, B.L., & Rausser, G.C. (eds.): *Agriculture and its External Linkages*. pp. 1593-1658 *Handbook of Agricultural Economics*. Volume 2.a. North-Holland: Amsterdam.

Kushnick, L., & Jennings, J. (1999). *A new introduction to poverty: The role of race, power, and politics*. New York: New York University Press.

Le Blanc, D., Liu, W., O'Connor, D., & Zubcevic, I. (2012). *Development cooperation in the*

light of sustainable development and the SDGs: Preliminary exploration of the issues, UNDESA: Rio+20 working papers. UN Division for Sustainable Development.

Longwe, S. (1991). Gender Awareness: The Missing Element in the Third World Development Project, in T. Wallace and C. March Changing Perceptions: Writings on Gender and Development. Oxford, UK: Oxfam.

Luttrell, C., Quiroz, S., Scrutton, C., & Bird, K. (2009). Understanding and operationalizing empowerment. Overseas Development Institute. London. www.odi.org.uk

Mansuri, G., & Rao, Vijayendra. (2004). Community-Based and Driven Development: A Critical Review, World Bank Research Observer, 19(1), 1-39.

McWhirter, E. H. (1991). Empowerment in counseling. Journal of Counseling and Development, 69: 222- 27.

Mosse, D. (2007). Power and the durability of poverty: a critical exploration of the links between culture, marginality and chronic poverty. Chronic Poverty Research Centre Working Paper 107 www.chronicpoverty.org

Narayan, D. (2002) . Empowerment and Poverty Reductio: A Source book for The World Bank. Washington D.C.

OECD (2008). Social Protection, Poverty Reduction and Pro-poor Growth: A Policy. Guidance Note. Paris: OECD.

Osinubi, T. S. (2003). Urban Poverty in Nigeria: A case study of Agege Area of Lagos. State Nigeria, Paper presented at the World Institute for Development Economics Research (WDER) conference, Finland.

Osmani S. R. (2003). Exploring the Employment Nexus; Topics In Employment and Poverty. A Report Prepared for the Task Force on the Joint ILO-UNDP Program on Employment and Poverty UNDP, New York and ILO, Geneva.

Rank, M. R. (2004). One Nation, Underprivileged. New York: Oxford University Press.

Rodgers, H. R. Jr. (2000). American Poverty in a New Era of Reform. Armonk, New York: M. E. Sharp.

- Rowlands, J. (1995). Empowerment examined. *Development in practice*, 5 (2), 101- 107.
- Ryan, W. (1976). *Blaming the Victim*. New York: Vintage.
- Schiller, B. R. (1989). *The Economics of Poverty and Discrimination*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Shaw, W. (1996). *The Geography of United States Poverty*. New York: Garland Publishing.
- Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC) (2004). *Creating the Prospect of Living a Life in Dignity – Principles Guiding the SDC in its Commitment to Fighting Poverty*. Berne, Switzerland: SDC.
- United Nations (2012). *United Nations Conference on Sustainable Development Outcome Document: The future we want*. A/CONF.216/L.1 of 19
- Weiser, C. (2011). *Determinants of the Growth Elasticity of Poverty Reduction. Why the Impact of Poverty Reduction is Large in some Developing countries and Small in others* WIFO. Working Paper No. 406.
- Weiss, J. (2005). *Experiences with Poverty Targeting in Asia: An Overview* in J. Weiss, *Poverty Targeting in Asia*, Cheltenham: Edward Elgar.
- White, H., & Anderson, A. (2000). *Growth vs. Redistribution: Does the Pattern of Growth Matter?*, DFID white paper on *Eliminating World Poverty: Making Globalization Work for the Poor*, London.
- World Bank (1990). *Poverty*. World Development Report New York: Oxford University Press.
- World Bank (1997). *The State in a Changing World*. World Development Report, New York: Oxford University Press.
- World Bank (2011). *Poverty*. www.dataworldbank.org/topic/poverty/ retrieved February 2011.

کمیته تحقیق و توسعه بنیاد برکت، به منظور محرومیت‌زدایی مناطق محروم و توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی جوامع محلی، آیین‌نامه فقرزدایی و توان‌افزایی برکت را با عنوان اختصاری «آفتاب» با رویکرد توسعه پایدار روستایی، تدوین و به تصویب رسانده است.

«آفتاب» مجموعه‌ای متشکل از دستورالعمل اجرایی، رویه‌های زیرساختی و نیز نظام مدیریتی است که با نگاهی جامع به دنبال ایجاد توازن میان انسان، محیط و فعالیت‌های اقتصادی است. بر اساس «آفتاب» بنیاد با ایفای نقش تسهیل‌گری و با مشارکت جوامع محلی، به شناسایی ظرفیت‌های توسعه‌ای و بسیج منابع می‌پردازد و مردم را در فرایندهای آموزشی، تصمیم‌گیری مشارکتی، ایجاد و یا توسعه کسب و کار، خوداتکایی، ایجاد همبستگی اجتماعی و رشد جمعی همراهی می‌نماید. بنیاد برکت در این رویکرد، با تأکید بر ضرورت توجه به مدل‌های علمی، دانش توسعه را در منطقه ترویج می‌دهد و پس از پشتیبانی و حمایت از فعالیت‌های جمعی و تقویت توان اجتماعی و اقتصادی محل، نقش حمایتی خود را محدود و به منظور استقرار چرخه توانمندسازی و رشد، به نظارت و راهبری این حرکت جمعی تا سطح شکل‌گیری نسبی خوداتکایی می‌پردازد.

